پوختەیەك
دەربارەی ڕِۆژوو

نووسینی :
عەبدوڕڕەحمان نەجمەدین

1428 كۆچی

2007 زاییینی

ناوی کتێب: پوختەیەك دەربارەی ڕۆژوو

نووسینی: عەبدوڕڕەحمان نەجمەدین

شوێنی چاپ: کۆمپانیای چاپ و پەخشی نووسەر

نۆرەی چاپ: دووەم

ساڵی چاپ: 2007

تیراژ: 1500

لە بڵاوکراوەکانی: پرۆژەی (تیشك)، زنجیرە (20)

ناونیشانی پرۆژە لەسەر تۆڕی ئینتەرنێت: www.tishkbooks.com

ئیمەیلی پرۆژە: info@tishkbooks.com
tishkbooks@yahoo.com

مافی لەچاپدانی ئەم بەرهەمە پارێزراوە بۆ پرۆژەی تیشك

پێشەکی

بسم الله الرحمن الرحيم

﴿ يَاأَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا كُتِبَ عَلَيْكُمْ الصِّيَامُ كَمَا كُتِبَ عَلَى الَّذِينَ مِنْ قَبْلِكُمْ لَعَلَّكُمْ تَتَّقُونَ(183)أَيَّامًا مَعْدُودَاتٍ فَمَنْ كَانَ مِنْكُمْ مَرِيضًا أَوْ عَلَى سَفَرٍ فَعِدَّةٌ مِنْ أَيَّامٍ أُخَرَ وَعَلَى الَّذِينَ يُطِيقُونَهُ فِدْيَةٌ طَعَامُ مِسْكِينٍ فَمَنْ تَطَوَّعَ خَيْرًا فَهُوَ خَيْرٌ لَهُ وَأَنْ تَصُومُوا خَيْرٌ لَكُمْ إِنْ كُنتُمْ تَعْلَمُونَ(184)شَهْرُ رَمَضَانَ الَّذِي أُنزِلَ فِيهِ الْقُرْآنُ هُدًى لِلنَّاسِ وَبَيِّنَاتٍ مِنْ الْهُدَى وَالْفُرْقَانِ فَمَنْ شَهِدَ مِنْكُمْ الشَّهْرَ فَلْيَصُمْهُ وَمَنْ كَانَ مَرِيضًا أَوْ عَلَى سَفَرٍ فَعِدَّةٌ مِنْ أَيَّامٍ أُخَرَ يُرِيدُ اللَّهُ بِكُمْ الْيُسْرَ وَلاَ يُرِيدُ بِكُمْ الْعُسْرَ وَلِتُكْمِلُوا الْعِدَّةَ وَلِتُكَبِّرُوا اللَّهَ عَلَى مَا هَدَاكُمْ وَلَعَلَّكُمْ تَشْكُرُونَ(185)وَإِذَا سَأَلَكَ عِبَادِي عَنِّي فَإِنِّي قَرِيبٌ أُجِيبُ دَعْوَةَ الدَّاعِ إِذَا دَعَانِي فَلْيَسْتَجِيبُوا لِي وَلْيُؤْمِنُوا بِي لَعَلَّهُمْ يَرْشُدُونَ(186) أُحِلَّ لَكُمْ لَيْلَةَ الصِّيَامِ الرَّفَثُ إِلَى نِسَائِكُمْ هُنَّ لِبَاسٌ لَكُمْ وَأَنْتُمْ لِبَاسٌ لَهُنَّ عَلِمَ اللَّهُ أَنَّكُمْ كُنتُمْ تَخْتَانُونَ أَنفُسَكُمْ فَتَابَ عَلَيْكُمْ وَعَفَا عَنْكُمْ فَالآنَ بَاشِرُوهُنَّ وَابْتَغُوا مَا كَتَبَ اللَّهُ لَكُمْ وَكُلُوا وَاشْرَبُوا حَتَّى يَتَبَيَّنَ لَكُمْ الْخَيْطُ الأَبْيَضُ مِنْ الْخَيْطِ الأَسْوَدِ مِنْ الْفَجْرِ ثُمَّ أَتِمُّوا الصِّيَامَ إِلَى اللَّيْلِ وَلاَ تُبَاشِرُوهُنَّ وَأَنْتُمْ عَاكِفُونَ فِي الْمَسَاجِدِ تِلْكَ حُدُودُ اللَّهِ فَلاَ تَقْرَبُوهَا كَذَلِكَ يُبَيِّنُ اللَّهُ آيَاتِهِ لِلنَّاسِ لَعَلَّهُمْ يَتَّقُونَ ﴾

ئەم چەند دێڕە پێشکەشە بە:

- ڕۆحی مەرحومی باوکی بەڕێزم (ماموستا سید نجم الدين طه)
- ئەو ماموستایانەی لە پێناو گەیاندنی ئاینی ئیسلامدا وەکو مۆم خۆیان تواندەوە.
- ئەو کوڕ و کیژە گەنجانەی کە تەمەنی گەنجێتیان تەرخان کردوە بۆ ئیسلام
- هەموو ئەو خاوەن قەڵەمانەی کە بۆ خزمەتی ئیسلام و موسڵمانان دەنوسن.

گەورەیی مانگی ڕەمەزان

1. گەورەی هەموو مانگەکان مانگی ڕەمەزانی پیروزە، بە پێی ئەم فەرموودەیە (سید الشهور رمضان و السید الایام الجمعة) صحیح ابن خزیمة.

2. مانگی ڕەمەزان مانگی دابەزینی قورئانە ﴿شَهْرُ رَمَضَانَ الَّذِي أُنزِلَ فِيهِ الْقُرْآنُ﴾ البقرة184. مانگی رەمەزان ئەو مانگەیە کە قورئانی پیروزی تیادا هاتۆتەخوار.

3. مانگی بێدارکرنەوەی شەوە پیرۆزەکانە ﴿کان رسول الله (ﷺ) یعتکف العشر الاواخر من شهر رمضان ﴾ پێغەمبەر (ﷺ) (10) شەوی کۆتایی ڕەمەزان (إعتکاف)ی دەکرد و دەمایەوە تا بەیانی.

4. مانگی سەخاوەتمەندی و بەخشینە (کان رسول الله ﷺ اجود الناس، و کان اجود ما یکون فی رمضان) پیغەمبەر (ﷺ) زۆر بەخشەندە بووە، لە ڕەمەزانیشدا زیاتر بەخشندە بووە.

5. مانگی شەونوێژو بەندایەتییە.

عن ابي هريرة (رضي الله عنه) قال: قال رسول الله: (من صام رمضان ايمانا واحتسابا غفرله ماتقدم من ذنبه) متفق عليه.

هەر کەس ڕۆژووی مانگی ڕەمەزان بگرێت بە باوەڕێکی پتەوو بە ئومیدی گیرابونەوە، خوای گەورە لە گوناهەکانی پێشوی خوش دەبێت.

6. مانگی فەرزبوونی ڕۆژووە ﴿فَمَن شَهِدَ مِنكُم الشَهرَ فَليَصُمه ﴾ کەسیك گەیشتە مانگی ڕەمەزان با بە ڕۆژووبێت.

7. مانگی خیرو بەرەکەت و داباریینی رزق و ڕۆزی یە بۆسەر بەندەکان قال رسو الله (ﷺ) اتاکم شهر رمضان شهر خير و برکة)هاتووەتە پێشەوە بۆتان مانگی ڕەمەزان، مانگی خێرو بەرەکەت.

8. مانگی کردنەوەی بەهەشت و داخستنی دەرگای دۆزەخە (قال رسول الله (ﷺ) اذا دخل رمضان فتحت ابواب الجنة و غلق ابواب النار وصفدت الشياطين﴾ رواه البخاري ومسلم.

کاتیك مانگ ڕەمەزان دێت دەروازەکانی بەهەشت دەکرینەوە و دەروازەکانی دۆزەخ دادەخرین و شەیتانەکان کۆت دەکرین.

9. مانگی زۆرێك لە ڕوداوە گەورەکانە، زۆرێك لە روداوە گەورەکان وەك (جەنگی بەدرو، فەتحی مەککە) لەم مانگە پیرۆزەدا رویان داوە.

10. مانگی لێخۆشبوونی تاوان وگوناهە.

پێناسەی ڕۆژوو

ووشەی (الصوم) لە زمانی عەرەبیدا بە دوو مان دێت:

1. بە مانای زۆر گەرم دێت.

2. بەمانای خۆگرتنەوە دێت لە هەر کارێکدا وەك: (خۆگرتنەوە لە خواردن و خواردنەوە، قسە کردن)، قورئانی پیروز لە داستانی حەزرەتی مەریەمدا کە بۆمان باس دەکات و دەفەرموویێت ﴿اني نَذَرتُ للرَّحمَنِ صوما﴾واتە: من نەزرم کردوە بۆ خوای گەورەکە بە ڕۆژوو ببم. ئەم ڕۆژووگرتنەی خاتوو مریەم مەبەستی پێی خۆ گرتنەوە بووە لە قسە کردن، وەك لە پاشماوەی ئایەتەکەدا دەفەرموویێت ﴿فلن أُكلم اليوم انسيا﴾ مريم (26)

ڕۆژوو لە زاراوەی زانایانی شەریعەتدا واتە: خۆگرتنەوە لە (خواردن، خواردنەوە، جیماع کردن، هەموو کارێکی ناپەسەند) لە کاتێکی دیاری کراودا کە لە سپێدەی بەیانییەوە دەست پێ دەکات تا خۆرئاوا بوون، بە نیەتی

بەندایەتی و نزیك بوونەوە لە خوای گەورە، وەك خوای گەورە دەفەرموویّت: ﴿ وَكُلُوا وَاشْرَبُوا حَتَّى يَتَبَيَّنَ لَكُمْ الْخَيْطُ الأبْيَضُ مِنْ الْخَيْطِ الأَسْوَدِ مِنْ الْفَجْرِ ثُمَّ أَتِمُّوا الصِّيَامَ إِلَى اللَّيْلِ﴾ 187 البقرة.

ڕۆژووی ڕەمەزان کەی فەرز کرا؟

ڕۆژووی ڕەمەزانی پیرۆز یەکێکە لە پێنج پایەکانی ئیسلام، ساڵی (2)ی کۆچیدا لەسەر موسڵمانان فەرز کرا، ئەمەش لە پاش وەرچەرخانی قیبلە بوو لە (بیت المقدس)ەوە بۆ (کعبە اللە)ی پیرۆز.

لەم کاتەدا فریشتەی نیگا "جبریل" هات بۆ لای پێغەمبەر(ﷺ) ئەم ئایەتەی بۆ خوێندەوە ﴿ يَاأَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا كُتِبَ عَلَيْكُمْ الصِّيَامُ كَمَا كُتِبَ عَلَى الَّذِينَ مِنْ قَبْلِكُمْ لَعَلَّكُمْ تَتَّقُونَ.. . ﴾

ئەی ئەوانەی کە باوەڕدارن ڕۆژووتان لەسەر نوسراوە هەر وەك چۆنی لەسەر ئوومەتانی پێشوو نوسراوە، بەڵکو ئێوە پارێزگار دەربچن، لەپاش نازڵ بوونی ئەم ئایەتە ڕۆژووی ڕەمەزان لەسەر موسڵمانان فەرز کرا و وە بەیەکێك لە پایەکانی ئایینی پیروزی ئیسلام دانرا، وەك پیغەمبەر(ﷺ) دەفەرمویت: (بنی الاسلام علی خمس، شهادة الا اله الا الله و ان محمد رسول الله، و اقام الصلاة و ایتاء الزکاة، وصوم رمضان و حج البیت مَن استطاع الیه سبیلا) رواه مسلم و بخاري.

ڕۆژوی ڕەمەزان لەسەر کێ واجبە؟

بۆ واجب بونی ڕۆژو زانایان هەندیك مەرجیان داناوە لە سەر ئەو کەسە ئەگەر تێکرای مەرجەکانی تیادا بووئەوا دەبێت بە ڕۆژو بێت، ئەگەر یەکێك لە مەرجەکانی تیادا نەبوو ئەوا ڕۆژوی لە سەر واجب نییە:

1. دەبیت ئەو کەسەی ڕۆژو دەگریت موسڵمان بێت، کەواتە کەسیکی کافر ڕۆژووی لە سەر نیە چونکە ڕۆژوو عیبادەتە و کافریش لە ئەهلی عیبادەت نییە.
2. دەبیت (بالغ) بێت ئەنجا ڕۆژووی لە سەر واجب دەبێت بەڵام ئەگەر پێش لەو تەمەنە ڕۆژووی گرت، ئەوا خەیری بۆ دەنوسرێت و کارێکی چاکی کردوە، هەر چەندە لە سەری واجب نییە.
3. دەبیت ئەو کەسە (عاقڵ) بێت بەم پێیە کەسیکی شێت ڕۆژووی لەسەر واجب نیە ، پێغەمبەر(ﷺ) دەفەرموویّت (سێ کەس تاوانیان لە سەر نانوسرێت، منداڵ تا بالغ دەبێت، شیت تا چاك دەبێتەوە، نوستوو تا لە خەوەکەی هەڵدەستێت).
4. ئەو کەسە توانای ڕۆژوگرتنی هەبێت: کەواتە پیریکی پەککەوتەی کەنەفت یا خود نەخۆشیەکی سەخت ڕۆژووی لەسەر واجب نییە، بەڵام دەبێت "فدیە" بدات، کە بۆ هەر ڕۆژێك بریتی یە لە تێرکردنی هەژارێك بۆ یەك ژەم لە خواردنی مامناوەندی.

مەرجەکانی دروستبوونی ڕۆژوو

ئەوەی کە پێشتر باسمان کرد مەرجی واجب بوونی ڕۆژوو بو لەسەر ئەو کەسە، ئەوەی کە لێرەدا ئاماژەی پێ دەکەین مەرجی دروست بوونی ڕۆژووە:

1. موسڵمان بێت.
2. عاقڵ بێت.
3. نیەتی ڕۆژووی هێنابێت و مەرج نییە نیەتەکەی بە زبان وتبێت، پێغەمبەر (ﷺ) دەفەموریّت (إِنَّمَا الاعمالُ بالنیات) رواه البخاري و مسلم

4. دەبێت کاتەکەی وابێت ڕۆژووگرتن تیایدا دروست بێت چونکە ڕۆژووگرتن لە هەندێ ڕۆژدا دروست نییە وەك (ڕۆژی جەژنی قوربان و ڕەمەزان)، ئەگەر ئافرەت بوو دەبێت پاك بێت لە خوێنی مانگانە و منداڵبوون

ڕۆژووی ڕەمەزان کەی واجب ئەبێت؟

بەپێی مەزهەبی پێشەوا (شافعی) خوای لێ ڕازی بێت مانگی ڕەمەزان واجب دەبێت لەسەر موسڵمانان ئەگەر هاتوو (پیاوێکی موسڵمانی باڵغی عاقڵی ڕاستگۆی داد پەروەر) شایەتیدا کە مانگی بینیوە ئەوا پێویستە موسڵمانان بە ڕۆژوو بن.

بەپێی ئەم فەرموودە پیرۆزە (**جاء أعرابي الى رسول الله** (ﷺ) **فقال: إني رايت هلال رمضان، فقال: اتشهد ان لا إله إلا الله؟ قال: نعم. . . قال أتشهد أن محمداً رسول الله؟ قال: نعم. قال يا بلال: أذن في الناس فليصوموا غدا**) رواه ابو داود و الترمذي. واتە: "پیاوێکی دەشتەکی هاتە خزمەتی پێغەمبەر و وتی: مانگی ڕەمەزانم بینیوە. پێغەمبەر (ﷺ) فەرمووی شایەتی دەدەیت کە هیچ پەرستراوێك نییە جگە لە خوا و موحەممەد نێردراوی خوایە؟ پیاوەکە وتی: بەڵی، پێغەمبەر فەرمووی ئادەی بیلال لەناو خەڵکیدا بانگ بدە کە سبەینێ بە ڕۆژوو بن.

بەڵگەی واجب بوونی ڕەمەزان بە مانگ لە چەند فەرموودەیەکدا ئاماژەی پێ کراوە، کە ئێمە لێرەدا تەنها ئەم دوو فەرمودەیە باس دەکەین. پێغەمبەر (ﷺ) دەفەرمووێت: (**صُومُوا لِرؤيته وافطروا لرؤيَتهِ فَان غُمَّى عِلِيكُم فَاكمِلوا ثلاثين**) رواه البخاري و المسلم. واتە: بە بینینی مانگ ڕۆژوو بگرن و هەر بە بینینی مانگ جەژن بکەن، ئەگەر هەورو تەم بوو مانگ دیار نەبوو ئەوا (30)ی ڕێك تەواو بکەن، واتە: ئەگەر لە "مانگی شەعبان" دا بوون (30) ڕۆژ لە شەعبان تەواو بکەن ئەنجا بچنە سەر ڕەمەزان وە ئەگەر لە ڕەمەزاند بوون (30) ڕۆژ تەواو بکەن ئەنجا بچنە سەر مانگی شەوال، ئەمە لە کاتێکدا کە هەور بوو مانگ دیار نەبوو، خۆ ئەگەر مانگ دیار بوو دەبێت بە گوێرەی مانگ بێت، بۆیە هەندێك جار (29) دەردەچێت.

پێویستە لەسەر خەڵکی بە (**فرض كفائي**) بگەڕێن بە شوێنی مانگدا لە دوای خۆر ئاوا بوونی ڕۆژی (29)یەم لە مانگی شەعبان وە ڕۆژی (29)یەم لە مانگی ڕەمەزان تا بزانن ئایا بەڕۆژوو بن یان نا ئەگەر مانگ بینرا و ڕاگەیەنرا پێویستە لەسەرهەموو ئەو کەسانەی کە باوەڕ بە ڕاستی هەواڵەکە دەکەن بە ڕۆژوو بن با ڕاگەیاندنەکە بە (ڕادیۆ و یان تەلەفزیۆن یاخود تەقاندنی تۆپیش بێت ئەوا فەرزە بە ڕۆژوو بن).

بۆچی ڕەمەزان لە ساڵی قەمەریدایە؟

لە دانانی مانگی ڕەمەزان لە ساڵی قەمەریدا چەند حیکمەتێك هەیە. دیارە هیچ کارێك لە کارەکانی خوای گەورە بێ حیکمەت نییە. لێرەدا ئاماژە بە دوو لەو حیکمەتانە دەکەین:

1. هەڵبژاردنی مانگی قەمەری نیشانەیەکی گەورەیە چونکە بە مانگ دەست پێ دەکات و بە مانگ کۆتایی دێت، دورە لە هەموو هەڵەو کەموکورتیەك لە هەموو ماوەی ژیانی مرۆڤایەتیدا. بۆیە پێغەمبەر (ﷺ) دەفەرمووێت: (**صوموا لرؤيته وأفطروا لرؤيته**) رواه البخارى و مسلم.

2. ساڵی مانگی کەمترە لە ساڵی هەتاوی بە (10) ڕۆژ لە بەر ئەوە هەموو ساڵێك ڕەمەزان (10) ڕۆژ پێش دەکەویت، بۆیە لە ماوەی (36) ساڵدا ڕەمەزان یەك دەوری تەواو دەداتەوە، وە هیچ ڕۆژێکی ساڵ نامێنێت کە موسڵمان ڕۆژووی تیادا نەگرتبێ هەر لە ڕۆژی کورت و درێژ و سارد وگەرم، بەمەش موسڵمانان یەکسانن لە نارەحەتی سەرما و گەرما چەشتن لەو مانگە پیرۆزەدا.

واتە: ئەگەر مرۆڤێك لە تەمەنیدا (36) ڕەمەزانی گرتبێت ئەوە مانای وایە لە هەموو ڕۆژەکانی ساڵدا ڕۆژووی گرتووە.

پێشوازی لە مانگی ڕەمەزان

لە کاتی نزیکبوونەوەی مانگی ڕەمەزاندا سوننەتە موسڵمانان خۆیان ئامادە بکەن بۆ پێشوازی لەو مانگە پیرۆزە.. . ئەم پیشوازی کردنەش بە کردارو ڕەفتار و گوفتار دەبێت، هەر لە سەرەتادا بە تەوبە و پەشیمانی و ئیخلاصەوە بەرەو پیشوازی ڕەمەزان بچێت و نیەتی هە بێت کە لەم مانگەدا بەندایەتیەکان زۆرتر بکات و زیاتر لە جاران یارمەتی هەژاران و فەقیران بدات وە خوشحاڵی لە نێو چاوانێدا دیار بێت بۆ پێشوازی لەم مانگە بەرێزە و بەرنامە دابنێت بۆ سود وەرگرتن لە شەوو ڕۆژەکانی و هاندانی ماڵ و منداڵی لە سەر گەرم بوون بە عیبادەت و پاڕانەوە. . . . پێغەمبەر (ﷺ) لە کوتا ڕۆژی مانگی شەعباندا لە خوتبەیەکدا فەرمووی (ئەی خەڵکینە! وا مانگێکی گەورە هاتۆتە پێشەوە بۆتان، مانگێك کە شەوێکی تیادایە خەیری هەزار مانگی هەیە. کە خوا ڕۆژووگرتنی تیادا فەرز کردووە، شەونوێژی تیادا بەخشیوە، هەر کەس بتوانێت کارێکی خێری تیادا ئەنجام بدات، ئەوە وەکو ئەوە وایە کارێکی فەرزی ئەنجام دابێت، هەر کەسیش فەرزێك ئەنجام بدات ئەوە وەکو ئەوە وایە حەفتا فەرزی ئەنجام دابێت، ئەم مانگە مانگی صەبرە، صەبریش پاداشتەکەی بەهەشتە، مانگی یەکسانییە، مانگێکە تیایدا ڕۆزی بەندەکان زیاد دەبێت).

لەبەر ئەوە سوننەتە مرۆڤی موسڵمان بە پێشوازییەکی چاکەوە بەرەو ڕەمەزان بچێت، پێغەمبەر (ﷺ) لە فەرموودەیەکدا ئەفەرمووێت: (اتاكم رمضان شهر بركة يغشاكم الله فيه، فينزل الرحمة، و يحيط الخطايا و يستجيب فيه الدعاء، ينظر الله تعالى الى تنافسكم فيه و يباهي بكم الملائكة فاروا الله من انفسكم خيرا، فان الشقى من حرم فيه رحمة الله عز وجل) رواه الطبراني.

فەرزەکانی ڕۆژوو

1. پێویستە نیەتی هێنابێت و نیەتەکەی لە بەشێکی شەودا بێت، ئەگەر نیەتەکەی لە دوای نوێژی بەیانییەوە بوو ئەوا ڕۆژوەکەی دروست نییە بە پێی ئەم فەرموودەیە کە پێغەمبەر (ﷺ) دەفەموێت (من لم يبت بصيام من الليل فلا صيام له) رواه النسائي. واتە: هەر کەس لە شەودا نیەتی ڕۆژووی نەهێنا، ئەوا ڕۆژووەکەی دروست نییە. بەڵام لە ڕۆژووی سوننەتدا ئەتوانرێت لە دوای نوێژی بەیانیشەوە تا (زوال) نیەت بهێنیٚ بەو مەرجەی هیچی نەخواردبێت (عن عائشة (رضى الله عنها) قالت : دخل على النبي (ﷺ) ذات يوم فقال: ﴿هل عندكم شيء؟ ﴾ قلنا: لا. . . قال: ﴿ فاني إذا صائم. . ﴾ ثم اتانا يوم اخر فقلت: اهدى لنا حيس.. فقال: ﴿ أرينه فلقد اصبحتُ صائما﴾. واتە: پێغەمبەر جارێکیان چوو بۆ لای خاتوو عائیشە پێی فەرموو: هیچمان هەیە بیخۆین؟ وتی نەخێر. پێغەمبەر (ﷺ) فەرموی کەواتە من بەڕۆژوو دەبم ، پاشان ڕۆژێکی تریش هەر بەو شێوەیە بوو، خاتوو عائشە وتی "حەیس" یان بۆ هێناوین – جۆرە خواردنێکە تێکەڵە لە خورما و ڕۆن و شتی تر– پێغەمبەر (ﷺ) فەرمووی: بیهێنە " من تا ئێستا بەڕۆژوو بووم " پاشان خواردنەکەی خوارد، ئەمەش ئەوە دەردەخات مرۆڤ ئازادە لەوەی کە ڕۆژوەکەی تا سەر ببات یاخود بیشکێنێت، وەکو پێغەمبەر (ﷺ) لە فەرموودەیەکی تردا دەفەرمووێت: (الصائم المتطوع امين او امير نفسه، ان شاء صام وان شاء افطر) رواه أصحاب السنن. واتە: مرۆڤی ڕۆژووەوان ئەگەر ڕۆژوەکەی سوونەت بوو خۆی بەرپرسی خۆیەتی ئەتوانێت ڕۆژوەکەی بگرێت و ئەشتوانیٚ بیشکێنیٚ، وە هەروەها سووننەتە ئەگەر ڕۆژێك خواردن نەبوو بیخۆیت ئەو ڕۆژە بە ڕۆژوو بیت، شایەنی باسە

بەمەرج نەگێراوە نیەت هێنان بە زوبان بووترێت بەڵکو ئەگەر بە دڵ نیەتی هێنا ئەوا ڕۆژوەکەی دروستە، ئەمەش تێکرای زانایان یەك دەنگن لەسەری، پێشەوا ئیبن تەیمیە دەفەرمووێت: هەر کەس بزانێت سبەینێ ڕەمەزانە و بیەوێت بەڕۆژوو بێت ئەوە نیەتی هێناوە، ئیتر جیاوازی نییە لە نێوان ئەوەی کە نیەتەکەی بەدەم دەربڕیبێت یا خود لە دڵیدا نیەتی هێنابێت وە دەبێت بۆ هەموو ڕۆژێکی ڕەمەزان بە جیا نیەت بهێنێت، واتە: دەبێت هەمووشەویك نیەتی ڕۆژووی سبەینێ بهێنێت وە تەنها یەك نیەت بۆ هەموو مانگی رەمەزان بەس نیە.

2. خۆی بگرێتەوە لە (خواردن و خوارنەوە، جیماع کردن).

3. خوی بپارێزیت لە هەموو ئەو شتانەی ڕۆژوو بەتاڵ دەکەنەوە، کە لە جیگای خۆیدا ئاماژەیان پێ دەکەین.

بەتاڵکەرەوەکانی ڕۆژووکە کە تەنها قەزاکردنەوەی پێویستە

ئەگەر ڕۆژەوان ڕۆژووەکەی بە هەر هۆیەك لەم هۆیانە شکاند ئەوادەبێت لە کاتێکی تردا ڕۆژووەکەی بگریتەوە:

1. هەرچی بچێتە ناو بۆشایی سك یان سەر ڕۆژوو بەتاڵ دەکاتەوە، کە زانایان نزیکەی (25) شتیان ژماردوە وەك: خواردن و خواردنەوە بە ئەنقەست، شاف هەڵگرتن لە یەکێك لە دووڕێگەوە.

2. رشانەوە بە ئەنقەست وەك ئەوەی کەسێك بیەوێت خۆی بڕشێنێتەوە، وەك پیغەمبەر (ﷺ) دەفەرمووێت (من زرعه قيء فليس عليه قضاء، ومن استقاْ فاليقض) رواه ابو داود.

واتە هەرکەس ڕشانەوە زۆری بۆ بهینێت وبڕشیتەوە ئەوا پێویست ناکات ڕۆژووەکەی بگریتەوە، وە هەر کەس خۆی بڕشینێتەوە ئەوە دەبێت ڕۆژووەکەی بگرێتەوە.

3. دەرچوونی (مەنی) لە ڕۆژوودا بە هوی دەست بازی و یاری کردنەوە، بەڵام ئەگەر کەسێك شەو خەوت و کاتێك هەستا بۆ پارشێو هەستی کرد، جلەگانی تەڕە و (مەنی)ێ دەرچووە ئەوا با ئەگەر توانی پێش نوێژی بەیانی خۆی بشوات، ئەگەر نەیتوانی دەکرێت نوێژەکەی بەیانی بە تەیەموم بکات و لە دوای نوێژدا خۆی بشوات وە ڕۆژووەکەی دروستە، ئاماژە بەم فەرمودەیە (ان النبي (ﷺ)يدركه الفجر و هو جنب من اهله ثم يغتسل و يصوم)متفق عليه.

واتە: پێغەمبەر (ﷺ) نوێژی بەیانی هات بە سەرداو لەشی گران بوو لە هاوسەرەکانی پاش نوێژ خۆی شوری و ڕۆژووەکەی گرت. وە هەروەها ئەگەر کەسێك لە ڕۆژی رەمەزاندا خەوت کاتێك هەستا بینی(مەنی) لێ دەرچووە ئەوە ڕۆژوەکەی ناشکێت، دەتوانیت خۆی بشۆریت و ڕۆژووەکەی تا سەر بگرێت، بەڵام باش نییە کەسیك کە لەشی گرانە زۆربەی ڕۆژەکەی بەو شێوەیە بەسەر بەرێت، بەڵکو هەرکات بۆی ڕەخسا خۆی بشۆرێت بۆ ئەوەی لە نرخی ڕۆژووەکەی کەم نەبێتەوە.

4. شێت بوون: کەسیکی ساغ لە پڕ شێت بێت ئەوا بە شێت بوونەکەی ڕۆژووەکەی بەتاڵ دەبیتەوە.

5. هەڵگەڕانەوەی لە ئاییتی پیرۆزی ئیسلام: واتە لە کاتی ڕۆژوو گرتنەکەدا ئەو کەسە پاشگەز دەبێتەوە لە ئاییتی پیرۆزی ئیسلام، ئەوە ڕۆژووەکەی بەتاڵ دەبێتەوە چونکە ڕۆژوو بەندایەتی یە، کافریش لە ئەهلی بەندایەتی نییە.

6. دەرکەوتنی خوێنی مانگانە و منداڵ بوون لە ئافرەتدا: ئەو ئافرەتانەی کە ئەو خوێنە دێت بە سەریاندا ڕۆژەکەیان بەتاڵ دەبێتەوە تا خۆیان نەشۆن ناتوانن ڕۆژوو بگرن پاشانیش دەبێت ئەو ڕۆژووانە بگرنەوە کەلە کیسیان چووەبەهوی خوێنەکەوە.

ئەگەر ئافرەتێك پێش پارشێو هەستی کرد پاك بوەتەوە لە خوێن ئەوا دەتوانێت نیەتی ڕۆژوو بهێنێت و لە دوای نوێژی بەیانی خۆی بشوات وە ڕۆژووەکەشی دروستە.

بەتاڵکەرەوەکانی ڕۆژوو کە قەزاو کەفارەتیشی پێویستە

جیماع کردن واتە: تێکەڵاوی کردنی ئافرەت، بەڵام بە مەرج نەگیراوە (مەنی) لێ دەربچێت، بەڵکو هەر بە بە تێکەڵاوی کردنەکە ڕۆژووەکەی دەشکێت و قەزا و کەفارەتیشی لە سەرە لە بەرامبەردا ئافرەتەکە هیچی لە سەر نییە تەنها قەزاکردنەوەی ڕۆژووەکەی نەبێت، کەفارەتیش بۆ پیاوەکە بریتیە لە یەکێك لەم سیانە:

ا: ئازاد کردنی بەندەیەکی موسڵمانی بێ عەیب.

ب: دوومانگ ڕۆژوو گرتن لە سەر یەك.

ج: تێر کردنی (60) هەژار لە خواردنی ژەمیکی مام ناوەندی.

ئەو پیاوەی کە لە ڕۆژێك لە ڕۆژەکانی مانگی ڕەمەزاندا جیماعی کردووە لە گەڵ خێزانەکەیدا ئەوا ڕۆژووەکەی دەشکێت دەبێت پاشان بیگرێتەوە و کەفارەتیشی بۆ بدات، ئەگەر کۆیلە هەبوو دەبێت کۆیلەیەکی موسڵمان ئازاد بکات ن ئەگەر نەبوو دەبێت دوو مانگ لەسەر یەك بە بەردەوامی بە ڕۆژوو بێت، ئەگەر هەردوو مانگەکە بە ڕۆژوو بوو پاشان یەك ڕۆژی بەین خست ئەوە دەبێت لە سەرەتاوە دەست پێ بکاتەوە، ئەگەر هیچ بیانوویەکی شەرعی نەبوو، ئەگەر ئەمەشی پێ نەکرا دەبێت (60) هەژار تێر بکات لە خواردنی ژەمێکی مام ناوەندی، بەڵگەی ئەمەش ئەم فەرموودەیە کە لە پێغەمبەرەوە (ﷺ) باس کراوە: (جارێکیان پیاوێك هاتە خزمەتی پێغەمبەر (ﷺ) ناوی " سەلەمەی کوڕی صەخر " بوو وتی: ئەی پێغەمبەری خوا بە هیلاکدا چووم.. پێغەمبەر(ﷺ) فەرمووی: چی بە هیلاکیدا بردویت؟ پیاوەکە ووتی: لە ڕۆژی ڕەمەزاندا جیماعم کردووە لەگەڵ خێزانەکەمدا.. . پێغەمبەر (ﷺ) فەرمووی: ئەتوانی بەندەیەك ئازاد بکەیت؟ پیاوەکە وتی: نەخێر، پێغەمبەر (ﷺ) فەرمووی ئەتوانی (60) ڕۆژ لەسەر یەك بەڕۆژوو بیت؟ پیاوەکە وتی: نەخێر، پێغەمبەر (ﷺ) فەرمووی: ئەتوانی خواردنی (60) هەژار بدەیت. پیاوەکە وتی: نەخێر. پاشان پێغەمبەر بەرچنەیەکی هێنا کە خورمای تیادا بوو فەرمووی بە پیاوەکە: ئەم خورمایە ببەخشەوە.

پیاوەکە وتی: جا کێ لە من هەژارترە ئەی پێغەمبەری خوا (ﷺ)، سوێند بە خوا لەم شارەدا لە ئێمە هەژارتری تیادا نییە، پێغەمبەر(ﷺ) ئەوەندە پێکەنی هەتا ددانە پیرۆزەکانی دەرکەوت، پاشان فەرموی: بڕۆ بیدە بە ماڵ و منداڵەکەت.

بەم فەرموودەدا دەردەکەوێت کە کەفارەت واجبە، ئەگەر نەیتوانی هیچ کام لەو سیانەی سەرەوە ئەنجام بدات ئەوا کە فارەتەکە لە ئەستۆیدا دەمێنێتەوە.

کەفارەتی جیماع بەسراوە بەو ڕۆژانەی کە جیماعی تیادا کردوە نەك بە ژمارەی ئەو جیماعانەی کە لە یەك ڕۆژدا کردویەتی، واتە: ئەگەر دوو ڕۆژ لەسەر یەك جیماعی کردبوو ئەوا دوو کەفارەتی لەسەرە، بەڵام ئەگەر یەك ڕۆژ دوو جیماعی کردبوو ئەوە یەك کەفارەتی لەسەر.

ئەو شتانەی باش نییە لە ڕۆژوودا بکرێن

هەندێك شت هەیە مرۆڤی ڕۆژەوان باش نییە ئەنجامیان بدات ئەگەر بۆی بگونجێت چونکە (مەکروهە) بە کردنیان مرۆڤ تاوانبار نابێت بەڵام بە نەکردنیان پاداشت و خێری دەست دەکەوێت، لێرەدا ئاماژە بە هەندێك لەو شتانە دەکەین کە (مەکروهە):

1-خۆشتن بە بێ مەبەست و پێویست.

2-خوێن گرتن.

3-**ماچ كردنی ئافرەت لەلایەن پیاوەكەیەوە**، ئەگەر ترسا ئەم ماچ كردنە سەر بكێشێت بۆ كاری تر ئەوە حەرامە، خاتوو عائیشە دەفەموویێت: (كان رسول الله (ﷺ) يقبل وهو صائم و يباشر وهو صائم و لكنه كان املككم لاربه) رواه احمد. واتە: پێغەمبەر (ﷺ) ماچی دەكرد بە ڕۆژوو بوو و نزیكی دەكرد بە ڕۆژوو بوو، بەلاّم ئەو ئەتوانێت نەفسی خۆی بگرێت.

4- **تام و چێژ و خۆشی وەرگرتن بە (بیستن، بۆن كردن، چەشتن، دەست لێدان)**، بەلاّم ئەگەر كەسێك چێشتلێنەر بوو ئەتوانێت چێشتەكەی بچەژێت. پێغەمبەر (ﷺ) دەفەرموویێت (لاباس ان يزوق الخل او الشيء ما لم يدخل حلقه و هو صائم) رواه البخاري. واتە: قەیناكات ڕۆژەوان سركە یا هەر شتێكی تر بچەژێت بەو مەرجەی نەچێتە قورگەوە.

5- زۆر ڕۆنەچوون لە ئاوپرادانە دەم و لوت چونكە پێغەمبەر (ﷺ) دەفەرموویێت: (**بالغ فی الاستنشاق الا ا ن تكون صائما**) رواه ابو داود. واتە: زۆر ئاو ڕابدە لە دەم و لووتت مەگەر بەڕۆژوو بیت.

6- سیواك كردن لە پاش نیوەڕۆوە، هەرچەندە دەتوانرێت لە درێژایی ڕۆژدا بەكار بهێنرێت، چونكە پێغەمبەر (ﷺ) دەفەرموویێت: (ئەگەر لەبەر ئەوە نەبوایە كە قورس دەبوو لەسەر ئومەتەكەم ئەوا فەرمانم دەكرد بە سیواك كردن لەگەڵ هەموو دەستوێنژێكدا)

سووننەتەكانی ڕۆژوو

ڕۆژووی ڕەمەزان هەروەكو چۆن هەندێك شت فەرزە تیایدا و بەبێ ئەو شتانە ڕۆژووەكەی ناتەواوە، هەندێك شتیش هەیە كە سوونەتە تیایدا و بە كردنیان مرۆڤ خێر و چاكەی دەست دەكەوێت و بە نەكردنیان تاوانبار نابێت، لێرەدا ئاماژە بە هەندێكیان دەكەین:

1- پارشێو كردن ئەگەر بە پاروویەك نانیش بێت، پێغەمبەر دەفەرموویێت (تَسَحَروُا فَإنَ فِی السُحُورِ بَرَكَةٌ) متفق علیه.

پارشێو بكەن چونكە پارشێو كردن خێر و بەرەكەتی تیادایە وە هەروەها دەفەموویێت (فصل ما بين صيامنا و صيام اهل الكتاب اكلة السحر) رواه مسلم. واتە: جیاوازی لە نێوان ڕۆژووی ئێمە و ڕۆژووی خاوەن كتێبەكاندا خواردنی پارشێوە، هەروەها دەفەرموویێت: (السحور اكله بركة فلا تدعوه و لو ان يجرع احدكم جرعة من الماء. فان الله و ملائكته يصلون على المتسحرين) رواه احمد. واتە: خواردنی پارشێو بەرەكەتی تیادایە، دەست بەرداری مەبن ئەگەر بە خواردنەوە قومێك ئاویش بێت، خوای گەورە و فریشتەكان صەلەوات دەدەن لەسەر ئەو كەسانەی پارشێو دەكەن.

2. درەنگ پارشێو كردن: پێغەمبەر (ﷺ) دەفەرموویێت: (لاتزال أمتی بخیر ما عجلوا الفطر و اخروا السُحور) رواه احمد. واتە: بەردەوام ئوممەتی من خێریان دەست دەكەوێت ئەگەر پارشێو دوا بخەن و زوو بەر بانگ بكەنەوە، ئەو كەسانەی كە درەنگ پارشێو دەكەن و نوێژەكەی بەیانیان لە دەست ناچێت، بەلاّم ئەوی تر لەوانەیە بخەوێتەوە و نوێژەكەی بفەوتێت، هەروەها كەسێك كە درەنگ پارشێوی كردووە درەنگیش برسی دەبێت.

3- زوو بەربانگ كردنەوە: ئەنەس دەفەرموویێت (كان رسول (ﷺ) يفطر قبل ان يصلى) رواه ابوداود. واتە: پێغەمبەر بەربانگی دەكردەوە پێش ئەوەی نوێژەكەی مەغریبی بكات خوای پەروەردگاریش لە فەرموودەیەكی قودسیدا دەفەرموویێت: (احب عبادي الى عجلهم فطرا) رواه الترمذی. واتە: خۆشەویسترین بەندەكان لای من ئەو كەسانەن كە زوو بەربانگ دەكەنەوە.

4- خوشتن پێش نوێژی بەیانی بۆ ئەو کەسانەی کە لەشیان گرانە، هەرچەندە ئەگەر بکەوێتە دوای نوێژیشەوە دروستە، خاتوو عائیشە دەفەرمووێت: (أن النبي (ﷺ) يدركه الفجر و هو جنب من اهلة ثم يغتسل و يصوم) متفق عليه.

کەسێك کە لەشی گرانە بە هەر هۆیەك بێت، ئەگەر پێش پارشێو نیەتی ڕۆژووی هێنا ئەوا ڕۆژووەکەی دروستە، ئەتوانیت لە دوای نوێژدا خۆی بشۆرێت بە پێی ئەم فەرموودەیە: (كان رسول الله (ﷺ) يصبح جنبا من جماع لاحلم ثم لا يفطر و لا يقض) متفق عليه. واتە: پێغەمبەر ڕۆژی کردوەتەوە لەشی گران بووە بە جیماع کردن نەك بە خەو پاشان ڕۆژووەکەی گرتوە و نەیشکاندووە و قەزایشی نەکردووەتەوە، واتە پاش نوێژی بەیانی خۆی شۆریوە.

ئەو فەرموودەی کە ئیمامی بوخاری ریوایەتی کردووە کە دەفەرمووێت: (من اصبح جنبا فلا صوم له) هەرکەس ڕۆژ بکاتەوە بە لەش گرانی ئەو ڕۆژەکەی دروست نییە. زانایان دەڵێن مەبەست پێی کەسێکە کە بانگی بەیانی داوە، بەڵام ئەو بەردەوامە لەسەر جیماعەکەی.

5- دوور کەوتنەوە لەو شتانەی کە خۆشی دەدەن بە مرۆڤ لە (چەشتن، بۆن کردن، دەست لیدان).

6- چاکەکاری و بەخشین و دەستگیرۆیی هەژاران، ئیبن عەبباس بۆمان دەگێڕێتەوە کە پێغەمبەری خوا (ﷺ) زۆر سەخاوەت مەند بووە وە لە ڕەمەزاندا زۆرتر سەخاوەت مەند بوە وە هەروەها لە فەرموودەیەکی تردا کە (ئەنەس) بۆمان دەگێڕێەوە، پێغەمبەر (ﷺ) فەرموویەتی: (افضل الصدقة صدقة في رمضان) رواه الترمذی. واتە: باشترین خێر ئەو خێرەیە لە ڕەمەزاندا بکرێت.

7- زیندوکردنەوە (10) شەوی کۆتایی ڕەمەزان بە مانەوە لە مزگەوتدا و بەندایەتی کردن و خۆ خەریك کردن بە قورئانی پیرۆزەوە.

8- خۆ بە دوور گرتن لە قسەی پڕوپوچ و بێکەڵك. پێغەمبەر (ﷺ) دەفەرمووێت: (من لم يدع قول الزور و العمل به فليس لله حاجة في ان يدع طعامه و شرابه) رواه البخاري و ابو داود والترمذي. واتە: هەرکەس واز لە قسەو کرداری هیچ و پوچ نەهێنێ ئەوا خوا پێویستی بە ڕۆژووی ئەو کەسە نییە کە خۆی بگرێتەوە لە خواردن و خواردنەوە.

9- بەربانگ کردنەوە بە خورما، ئەگەر نەبوو بە ئاو یان بە شیرینی. . . قال رسول الله (ﷺ): (اذا افطر احدكم فليفطر على تمر فان لم يجد فليفطر على ما ء فانه طهور) رواه الو داود و الترمذي. واتە: ئەگەر یەکێك لە ئێوە بەربانگی کردەوە بە خورما بیکاتەوە ئەگەر نەبوو بە ئاو چونکە پاکە.

10 خوێندنی دوعای بەربانگ (اللهم لك صمت و بك امنت و على رزقك افطرت)

11- خوێندنی دوعای بەربانگ ئەگەر ئەو کەسە میوان بوو لە ماڵێك (افطر عندكم الصائمون، وأكل طعامكم الأبرار و صلت عليكم الملائكة)

12- ئەگەر کەسێك جوێنی پێدا، وەڵامی نەداتەوە و بڵێ: من بەڕۆژووم.

13 - پاڕانەوە لە کاتی بەربانگدا چونکە پێغەمبەر (ﷺ) دەفەرمووێت: (للصائم عند فطره دعوة لاترد) رواه ابن ماجة.

پاداشتی ڕۆژەوان

مرۆڤی ڕۆژووەوان پاداشتی تایبەتی هەیە لە ڕووژوو گرتندا، خوای گەورە ڕۆژووی لە ڕێزی کردەوە چاکەکاندا داناوە کە پاداشتی ئێجگار گەورەی بۆدانراوە. خوای گەورە دەفەرمووێت: ﴿إِنَّ الْمُسْلِمِينَ وَالْمُسْلِمَاتِ وَالْمُؤْمِنِينَ وَالْمُؤْمِنَاتِ وَالْقَانِتِينَ وَالْقَانِتَاتِ وَالصَّادِقِينَ وَالصَّادِقَاتِ وَالصَّابِرِينَ وَالصَّابِرَاتِ وَالْخَاشِعِينَ وَالْخَاشِعَاتِ وَالْمُتَصَدِّقِينَ

وَالْمُتَصَدِّقَاتِ وَالصَّائِمِينَ وَالصَّائِمَاتِ وَالْحَافِظِينَ فُرُوجَهُمْ وَالْحَافِظَاتِ وَالذَّاكِرِينَ اللَّهَ كَثِيرًا وَالذَّاكِرَاتِ أَعَدَّ اللَّهُ لَهُمْ مَغْفِرَةً وَأَجْرًا عَظِيمًا ﴾ احزاب 35.

پاداشتی ڕۆژوو لە چاو کردەوەکانی تری مرۆڤ ئیجگار زۆرترە، خوای گەورە لە فەرموودەیەکی قودیسدا دەفەرمووێت: (کل بنی ادم یظاعف الحسنة بعشر امثالها إلی سبعمأة ضعف إلا الصوم، الصوم لي وأنا اجز به، یدع شهوته و طعامه من اجلی) رواه المسلم. واتە: هەر کردەوەیەکی ئادەمیزاد چەند قات پاداشتی دەدرێتەوە لە (10 قاتەوە تا 700) قات، تەنها ڕۆژوونەبێت ڕۆژوو بۆ منە، منیش خۆم پادشتی ئەدەمەوە، چونکە ئەو کەسە لە بەر من واز لە خواردن وخواردنەوە و ئارەزووەکانی دەهێنی . لە فەرموودەیەکی تردا هاتووە هەر کەس ڕۆژێك بە ڕۆژوو بێت ئەوا خوای گەورە لە بەر ئەو ڕۆژوو گرتنەی . ڕومەتی ئەو کەسە بە دووری (70) پاییز ڕێگە دەپاریزی لە ئاگری دۆزەخ. وە لە فەرموودەیەکی تردا هاتوو (من صام رمضان ایمانا و احتسابا غفر له ما تقدم من ذنبه) متفق علیه. واتە: هەر کەس مانگی ڕەمەزان بگریت بە ئیمان و بە ئومیدی گیرابونەوە ئەوا خوای گەورە لە گوناهەکانی لەوەو پیشی خۆش دەبێت.

حیکمەت و سوودەکانی ڕۆژوو

ئەوەی کە لێرەدا باسی لێوە دەکەین هەندیك لەو سوود و پاداشتانەیە کە لە ڕۆژوودا دەستمان دەکەوێت. .
کە ئەمانیش دەتوانیین بکەین بە سێ بەشەوە:

1. ئەو سوودانەی کە پەیوەندی بە ڕۆژی دوایی ڕۆژوەوانەوە هەیە.
2. ئەو حیکمەت و سوودانەی کە پەیوەندی بە خودی ئەو کەسەوە هەیە لە ژیاندا.
3. ئەو حیکمەت و سوودانەی کە پەیوەندی بە کۆمەڵگە و دەورو بەرەوە هەیە. .

أ/ سوودەکانی ڕۆژوو لە قیامەتدا

1. ڕۆژوو هۆیەکە بۆ ڕەزامەندی خوای گەورە و پاداشتی تایبەتی هەیە وەکو خوای گەورە لە فەرموودە قودسیەکەیدا دەفەرمووێت (الصوم لي و أنا اجزي به) رواة المسلم.
2. ڕۆژوو دەبیتە هۆی دوورخستنەوەی ئاگری دۆزەخ لە مرۆڤ وەکو پێشتر باسمان کرد
3. ڕۆژووەوان دوو خۆشحاڵی هەیە:

أ) خۆشخاڵی کاتیك بەر بانگ دەکاتەوە.

ب) خۆشحاڵی کاتیك لە قیامەتدا دەگاتە دیداری خواو ڕۆژووی گرتووە

4. ڕۆژووەوان لە ڕۆژووی قیامەتدا لە دەرگای تایبەتییەوە دەچنە بەهەشت کەناوی (ریان)ە، (تێر ئاو) کە پێغەمبەر (ﷺ) دەفەرمووێت (إن فی الجنة بابا يقال له (ريان) يدخل منه الصائمون يوم القيامة، يُقال: اين الصائمون. فيقومون: لا يدخل منه احد غيرهم. فاذا دخلوا اغلق. . . فلم يدخل منه احد) متفق علیه.

لە بەهەشتدا دەرگایەك هەیە پێی دەوترێت تێر ئاو ڕۆژوەوانان لێیەوە دەچنە ژوورەوە، دەڵێن کوان ڕۆژوەوانان؟ کۆمەڵێك هەڵدەستن و دەچن بە دەم بانگەکەوە ، جگە ئەوانە کەس ناچێتە ژوورەوە، کە ئەوان چوونە ژوورەوە پاشان دەرگاکە دادەخرێت و کەسی تر لەو درگاوە ناچێتە ژوورەوە بۆ بەهەشت .

5. ڕۆژوو هۆیەکە بۆ سڕینەوەی تاوانەکانی لەوەو پێشی ئادەمیزاد بە مەرجێ (کبائر)ی تیادا نەبێت. پێغەمبەر (ﷺ) دەفەرمووێت (من صام رمضان ایمانا و احتسابا غفر له ما تقدم من ذنبه) متفق علیه.
6. ئەگەر کەسێك هەموو مانگی ڕەمەزان بەڕۆژوو بێت و پاش ئەویش شەش(6) ڕۆژ لە مانگی شەوال بە ڕۆژوو بێت ئەوە وەکو تەواوی ساڵەکە بەڕۆژوو بێت وایە. ئەبو ئەیوب لە پێغەمبەرەوە (ﷺ) دەفەرمووێت: (من صام رمضان ثم اتبعه ستا من شوال کان الصیام الدهر) رواه المسلم.

چونکە خوای گەورە لای کەمیی کردەوە چاکەکان بە (10) قات ئەنوسێت (30) ڕۆژ × 10 =300ڕۆژ)، پاشان (6) ڕۆژی مانگی شەوال دەکاتە (60) هەمووی پێکەوە دەکاتە (360) ڕۆژ کە ساڵێکە

7. بەپێی فەرموودەی پێغەمبەر (ﷺ) ڕۆژوو بۆ خاوەنەکەی دەبێتە قەڵغان و ئەو کەسە لە ئاگری دۆزەخ دەپارێزێت: (الصیام جنة من النار کجنة احدکم من القتال) ڕۆژوو قەڵغانە لە ئاگری دۆزەخ وەك چۆن هەریەك لە ئێوە قەڵغانتان هەیە بۆ کاتی جەنگ.

8. لابردنی سزای سەر دۆزەخییەکان لەم مانگەدا و واڵاکردنی دەرگای بەهەشت بە ڕووی ئیمانداراندا.

ب/ سودەکانی ڕۆژوو بۆ ئیماندار

1. ڕۆژوو مرۆڤ فێری (صبر) و ئارامگرتن دەکات.
2. ڕۆژوو وانەی ورە بەرزی و ئیرادەپتەوی فێری مرۆڤەکان دەکات.
3. ڕۆژوو پشوویەکە بۆ گەدەی مرۆڤ کە (11) مانگ بە بەردەوامی کار دەکات بەڵام لەو مانگەدا کەمێك پشوو دەدات.
4. لە ڕۆژوودا مرۆڤ هەموو ئەو کردار و گوفتارە خراپانە تەرك دەکات کە خووی پێوە گرتووە.
5. ڕەمەزان قوتابخانە و هەلێکە بۆ ئەو کەسانەی کە دوورن لە ڕێبازی خوا بگەڕێنەوە بۆلای خوا گەورە.
6. ڕەمەزان مانگی داباریینی ڕزق و ڕۆزییە بۆ سەر بەندەکان.

ج/ سوودەکانی ڕۆژوو بۆ کۆمەڵگە

1. لە مانگی ڕەمەزاندا خەڵکی دەکەونە بیری برا هەژارەکانیان کە چەند لە ژیانێکی ناڕەحەتیدا دەژین چەندە برسێتی دەکێشن، لەگەڵ ئەوەشدا خەڵکانی تر تەنها لەم مانگەدا برسیان دەبێت بۆیە کاتێك کە برسییەتی دەچەژن دەکەونە بیری برا هەژارەکانیان.

دەگێڕنەوە وتیان بە حەزرەتی (یوسف): بۆچی برسیتە خۆ تۆ خەزێنەی سەر زەوی لەبەر دەستتدایە؟ فەرمووی: ئەترسم تێر بم و ئاگام لە هەژارەکان نەمێنێ.

2. لە ڕەمەزاندا موسڵمانان فێری سۆز و خۆشەویستی و برایەتی دەبن.
3. لە ڕۆژوودا یەکسانی دەردەکەوێت لە نێوان بەندەکانی خوای گەورەدا کە چۆن هەژارێك و دەوڵەمەندێك و سەرۆکێك پێکەوە ڕۆژوو دەگرن و دەیشکێنن.

نوێژی تەراویح

تەراویح: لە "روحە" وە هاتووە واتە ئارامی بەخشین بە جەستە و حەوانەوە. چونکە لەو نوێژانەدا لە نێوان هەر چوار ڕکاتدا مرۆڤ پشوویەك دەدات و پاشان هەڵدەستێتەوە بۆ نوێژێکی تر. وە مرۆڤ لەو نوێژو هەڵسوکەوتانەدا هەست بە ئارامی و خۆشییەك دەکات کە ڕۆحی پێ دەگەشێتەوە. دەربارەی ژمارەی ڕکاتەکانی نوێژی تەراویح زانایان یەك دەنگ نین لەسەری چونکە بە (شەو نوێژ) دەژمێردرێت ئەو کەسە بە ویست و توانا ی خۆی کەوتووە چەندە نوێژ بکات. لە سەرەتادا پێغەمبەر (ﷺ) دەهات بۆ مزگەوت و تەراویح) ی بە جەماعەت لەگەڵ خەڵکیدا دەکرد بەڵام پاش ماوەیەك تەرکی کرد بۆ ئەوەی نەبێت بە (فرض) لەسەر خەڵکی، چونکە ئەگەر پێغەمبەر هەر (30) شەوەکەی مانگی ڕەمەزان لە مزگەوتدا (تەراویح) ی بکردایە بە جەماعەت، ئەوا لەسەر ئوومەتەکەشی فەرز دەبوو، خاتوو عائیشە دەفەرمووێت: " شەوێکیان پێغەمبەر(ﷺ) لە مزگەوتدا نوێژی دەکرد. هەندێك کەسیش لەگەڵیدا نوێژیان دەکرد، بۆ شەوی دووەم هەستا بۆ نوێژ خەڵکەکە زۆر تر بوون لە شەوی سێیەم و چوارەمدا زۆرتر بوون، پاش ئەوە پێغەمبەر (ﷺ) نەچووە دەرەوە بۆ لایان، کە ڕۆژ بوویەوە فەرموی: (قد رایت

الذى صنعتم فلم يمنعنى من الخروج اليكم الا انى خشيت ان تفرض عليكم). خاتوو عائيشە دەڵێت ئەمە لە ڕەمەزاندا بوو. متفق عليه.

واتە بينيم ئەو كارەی كە ئێوە كردتان، هيچ شتێك نەبووە بەربەست لە بەردەم هاتنە دەرەوەمدا تەنها ئەوە نەبێت ترسام فەرز بێت لە سەرتان.

هەروەها (عبد الرحمن القاريء) دەڵێت: لەگەڵ عومەردا شەوێكی ڕەمەزان چووين بۆ مزگەوت سەيرمان كرد خەڵك بەش بەش وەستاون و هەر كەس بۆ خۆی نوێژ دەكات، نوێژێكی سەر پێی، عومەر ووتی: سوێند بەخوا ئەگەر هەموو ئەمانە لە پشتی يەك قورئانخوێنەوە نوێژبكەن زۆر باشترە، پاشان كۆی كرنەوە بە پشت سەری (ابی كوری كعب) وە عبدالرحمان وتی: شەويكی تر پێكەوە چوينە دەرەوە. خەڵكەكە بەپشت سەری ئەو پياوەوە كە عومەر داينابوو نوێژيان دەكرد.

ژمارەی ڕكاتەكانی نوێژی تەراويح (8) ركاتە لە گەڵ (3) ركاتی (وتر) دا كە بەگشتی (11) ركاتە. .

خاتوو عائشە (خوای لێ ڕازی بێت) دەفەرموويێت: (ما كان النبي (ﷺ) يزيد في رمضان ولا غيرة على احد عشر ركعة) متفق عليه. **واتە: پێغەمبەر (ﷺ) نە لە ڕەمەزان و نە لە غەيری ڕەمەزانيشدا زياتر لە (11) ركات نوێژی نەكردووە.**

كاتێك موسڵمانان گەيشتنە سەردەمی خەليفە عمر (خوای لێ ڕازی بێت) ئەو سوننەتەيان ئەنجام دەدا و(11) ركاتيان دەكرد. هەر لە سەردەمی عومەردا خەڵكی (23) ركات نوێژی تەراويحيان دەكرد.

(عن يزيد بن خصيفة عن سائب بن يزيد قال: كانو يقومون فی عهد عمر بن الخطاب (رضي الله عنه) في رمضان بثلاثة وعشرين ركعة) اخرجة البيهقي.

هەروەها لە سەردەمی خەليفە (عثمان)دا موسڵمانان (39) ركات نوێژيان دەكرد. ئەوەی كە باش بێت ئەوەيە ئەگەر ئەوانەی كە لە مزگەوتدان تواناى نوێژكردنيان چاك بێت و گەنج وچالاك بن باشتر وايە چەند ركاتێكی كەم بكەن و قورئانی زۆری تيادا بخوينن، وە ئەگەر بە پێچەوانەوە بوو ئەوا نوێژی زۆرتر دەكرێت و ديارە كەمتريش قورئان لە نوێژەكاندا دەخوێندرێت.

ئيعتكاف و مانەوە لە مزگەوتدا

ئيعتكاف: لە زمانی عەرەبيدا واتە: مانەوە وحەپس كردن، لە شەرعدا واتە: مانەوە لە مزگەوتدا بە مەبەستی بەنداىەتيكردن، خوای گەورە دەفەرموويێت: ﴿ وَلاَ تُبَاشِرُوهُنَّ وَأَنتُمْ عَاكِفُونَ فِي الْمَسَاجِدِ﴾، هەروەها خاتوو عائيشە دەفەرموويێت: **كان النبي(ﷺ)يعتكف العشر الأواخر من رمضان حتى توفاه الله ثم اعتكف ازواجه من بعده)** وە پێغەمبەر (ﷺ) دەفەرموويێت: **(من اعتكف فواق ناقة فكأنما إعتَقَ نَسَمَةً)**

واتە: هەر كەس بە ئەندازەی دۆشينی حوشترێك بمێنێتەوە لە مزگەوتدا ئەوە وەكو ئەوە وايە حوشترەكەی كردبێت بە خێر.

ئەركانەكانی ئيعتكاف كامانەن:

1. نيەتی مانەوەی هێنابێ لە مزگەوتدا.
2. بمێنێتەوە لە مزگەوتدا.
3. شوێنەكە مزگەوت بێت.
4. كەسێك هەبێت كە بمێنێتەوە.

مەرجەکانی ئیعتکاف:

1. دەبێ موسڵمان بێت.
2. عاقل بێت.
3. مزگەوت بێت، ئەگەر جامعە بێت باشترە.
4. پاك بێت و لەشی گران نەبێت.
5. ئەگەر ئافرەت بوو دەبێ پاك بێت لە خوێنی مانگانە و منداڵبوون.
6. ئەبێت بە ئەندازی زیاتر لە وەستانی (رکوع)ێك لە نوێژدا بمێنێتەوە.

ئەو شتانەی کە (اعتکاف) بەتاڵ دەکەنەوە:

1. جیماع: بە بەڵگەی ﴿وَلاَ تُبَاشِرُوهُنَّ وَأَنْتُمْ عَاكِفُونَ فِي الْمَسَاجِدِ﴾
2. دەرچوون لە مزگەت بەبێ پێویستی هەرچەندە بۆ ماوەیەکی کەمیش بێت.
3. پاشگەزبوونەوە لە ئیسلام.
4. سەرخۆش بوون یان شێت بوون.
5. خوێنی مانگانە و منداڵبوون لە ئافرەتدا، باش نییە لە (اعتکاف) ئەم شتانە بکرێت (خوێن گرتن، شت دروست کردنی زۆر، بەڵام ئەگەر نووسینی زانیاری بوو قەیناکات و نابێت، ئەگەر ئافرەت بوو نابێ بە بێ پرسی مێردەکەی بمێنێتەوە.

دەبێت لە مانەوەکەیدا خەریکی عیبادەت ونوێژ کردن وقورئان خوێندن و دوعای خێر بێت، دوور بێت لە قسەی پڕوپوچ و. حیکمەت لە (اعتکاف)دا پاراستنی نەفس و دەرونە لە تاوان و ئارام بەخشینە بە دڵ و مێشك و نزیك بونەوە لە خوا و خۆ خستنە بەر ڕەحمەتی خوای گەورە. . دیارە لە ڕەمەزاندا حیکمەت و سوودەکان زۆرترە.

شەوی قەدری پیرۆز

وشەی (قدر) لە زمانی عەرەبیدا بە چەند مانایەك هاتووە لەوانە (بەرز و پیرۆز، بەنرخ، کار ڕێکخستن) جا ئەگەر وشەی (قدر) بەهەرکام لەم مانایانە لێك بدەینەوە گونجاوە شەوی قەدر شەوێکی پیرۆزە، چونکە قورئانی تێدا نازڵ بووە، شەوێکی بەنرخە چونکە خەیری عیبادەتی (1000) مانگی هەیە کە ئەو شەوەی تێیدا نەبێت.

شەوی ڕێکخستنە، چونکە لەو شەوەدا خوای گەورە کاروباری بەندەکانی ڕێکخستووە. کە دابەزینی قورئانی پیرۆزە و بەرنامەی ژیانە. شەوی قەدر لە (2) جێگە لە قورئاندا ئاماژەی پێ کراوە (لە سورەتی قدر (انا انزلناه فی لیلة القدر..) لە سورەتی دخان﴿إِنَّا أَنزَلْنَاهُ فِي لَيْلَةٍ مُبَارَكَةٍ إِنَّا كُنَّا مُنذِرِينَ*فِيهَا يُفْرَقُ كُلُّ أَمْرٍ حَكِيمٍ﴾. هەر لەبەر ڕێز و گەورەیی ئەم شەوەیە لە قورئانی پیرۆزدا سورەتێکی بەناوەوە ناو نراوە.

تایبە تمەندییەکانی شەوی قەدر

1. شەوێکە تایبەتە بە (ئوممەتی محمد)ەوە، چونکە هیچ کام لە ئوممەتەکانی تر ئەم شەوەیان نەبووە.
2. لەم شەوەدا (قورئان) لە (لوح المحفوظ)ەوە نێردراوەتە (بیت العزة) لە ئاسمانی دونیاوە هەر لەوێشەوە لەم شەوەدا دابەزیوە بۆ سەر پێغەمبەر(ﷺ).
3. شەوی قەدر تا ڕۆژی قیامەت هەر بەو ڕێزەوە دەمێنێتەوە و ئیمانداران بەو شەوقەوە پێشوازی لێدەکەن.
4. لەو شەوەدا فریشتەکان بە گشتی و جوبرەئیل بە تایبەتی دادەبەزنە سەر زەوی و شاهیدی بەندایەتیکردنی بەندە موسڵمانەکان دەبن.

5. شەوی قەدر خەیری عیبادەتی (1000) مانگی هەیە کە شەوی قەدری تێدا نەبێت.

شەوی قەدر کام شەوەیە؟

لەبەر کۆمەڵێك حیکمەت کە خوای گەورە خۆی باشتریان لێ دەزانێت ئەم شەوە پیرۆزەی لای موسڵمانان شاردوەتەوەو دیاری نەکردووە کە کام شەوەیە، هەر بۆیە زانایانی ئیسلام هاودەنگ نین لەسەر دیاری کردنی ئەو شەوە و ڕای جیاوازیان هەیە لەو بارەوە، هەندێکیان دەڵێن شەوی (27)ی ڕەمەزانە و هەندێکی تریان دەڵێن شەوی (21) ی ڕەمەزانە وە هەندێکی تریش دەڵێن لە یەکێك لە شەوە تاکەکانی (10) شەوی کۆتاییدایە کە ئەمانەن (29، 27، 25، 23، 21) ئێمە بۆ زیاتر ڕوون کردنەوەی ئەم شەوە، چەمکێك لە فەرموودەکانی پێغەمبەر دەست نیشان دەکەین.

1. قال رسول الله (من كان متحريا فليتحرها ليلة سبع و عشرين) هەرکەس دەگەڕێت بە شوێن شەوی قەدردا با لە شەوی (27)دا بگەڕێت بە دوایدا.

2. قال رسول الله (ﷺ) (التمسوها فی العشر الاواخر مالا یجتهد فی غیرها) بگەڕێن بە شوێنی قەردا لە (10) شەوی کۆتاییدا کە لە شەوانی تردا دەستان ناکەوێت.

3. قال رسول اللهّ(ﷺ) التمسوها في العشر الاواخر و في كل وتر) داوای شەوی قەدر بکەن لە(10) شەوی کۆتاییدا و لە شەوە تاکەکاندا.

4. عن عائشة (رضی الله عنها) قالت: (ان النبي اذا دخل العشر الاواخر، احيا الليل و ايقظ اهله و شد المئذر) متفق علیه.

کاتێك پێغەمبەر (ﷺ) دەگەیشتە (10) شەوەی کۆتایی ڕەمەزان هەڵدەستا بۆ نوێژو خێزانەکانیشی هەڵدەستان بۆ ئەوەی شەو بێدار بن و نزیکی ئافرەتەکانی نەدەکرد، ئەم فەرموودانە ئاماژە بەوە دەکەن کە شەوی قەدر لە (10) شەوی کۆتاییدایە ئیتر کام شەوەیە خوا چاکتر دەزانێت.

بەپێی هەندێك لە فەرموودەکانی پێغەمبەر (ﷺ) ئەمە شەوە کۆمەڵێك نیشانەی هەیە:

1. ئەو شەوە شەوێکی ساف و ڕوونە.
2. مانگ لەو شەوەدا ڕۆشن و درەخشانە.
3. هەواکەی مامناوەندییە نە زۆر ساردە و نەزۆر گەرم.
4. خۆری بەیانی ئەو شەوە خۆرێکی سپی جوانە و بێ تیشکە.
5. خۆری ئەو شەوە سافە وەکو مانگی شەوی (14)وایە.
6. شەیتان لەگەڵ خۆری ئەو ڕۆژەدا نایەتە دەرەوە و مۆڵەتی پێ نادرێ.

شایانی وتنە ئەم نیشانانەی کە باسمان کرد مەرج نییە لە هەموو پارچەیەکی زەویدا وا بێت، چونکە ئاوو هەوای ناوچەکە و گەلێك هۆکاری تر کاریگەرن لەسەر ئەو نیشانانەی کە باسمان کردن.

فەرموودەی زۆر هەیە دەربارەی نیشانەکانی شەوی قەدر، لێرەدا چەند فەرموودەیەك ئاماژە پێدەکەین:

عن أُبي بن كعب عن النبي (ﷺ) (ان الشمس تطلع في صبيحة يومها بيضاء لا شعاء لها) رواه المسلم.

عن اب بن هن النبی (ﷺ): (ان امارة ليلة القدر، انها ليلة صافية بلجلة، كان حمرا صاتحا، ساكنة، ساجية، لابرد فيهن ولامر شذو لايحل لكوكب ان يرمى به فيها حتى تصبح، وان اماراتها أن الشمس صبيحتها تخرج مستوية ليس فيها شعاء، مثل حمر الليل البدر، لايحل للشيطان ان يخرج معها يومئذ).

نهێنی دیاری نەکردنی شەوی قەدر

خوای گەورەو میهربان و پێغەمبەری ئازیز (ﷺ) ئەو شەوەیان ئاشکرا نەکردووە بۆ ئەوەی موسڵمانان خۆیان ماندووبکەن لەو دە شەوەی کۆتایی ڕەمەزاندا وخێری زۆریان دەست بکەویت، چونکە ئەگەر ئەو شەوە دیاری بکرایە ئەوا موسڵمانان هەر ئەو شەوەیان زیندو دەکردەوە، بەڵام لە بەر نادیاری ئەو شەوە موسڵمانان هەر دە شەوەکە زیندوو دەکەنەوە، بەو ئۆمیدەی یەکێك لەو شەوانە شەوی (قەدر) بێت و خەیری (1000) مانگیان بۆ بنووسریت، بەم کارەش خەیری زۆرتریان بۆ دەنووسرێت.

خوای گەورە و پەروەردگار گەلێ شتی لە بەندەکانی شاردوەتەوە کە بێ حیکمەت نییە. . ساتی مردنی شاردوەتەوە تا هەمیشە مرۆڤ مردنی لە یاد بێت، ڕۆژی قیامەتی شاردوەتەوە تا مرۆڤ هەمیشە توێشووی بۆ ئامادە بکات، (الصلاة الوسطى)ی شاردوەتەوە تا مرۆڤ گرنگی بە هەر (5) فەرزە نوێژەکە بدات.

وەگەلیك شتی تر یش. . . ئەوەی کە گرنگە ئەوەیە بزانین چۆن مامەڵە لەگەڵ ئەو شەوەدا دەکەین، سوننەتە لە شەوانی قەدردا ئەم دوعایە زور بخوینریت، (اللهم انك عفو تحب العفو فاعف عني) واتە: خوایە تۆ لێخوشبوویت و لێخوشبوونیشت خۆش دەوێت خوایە لە گوناهەکانم خۆش ببە. سوننەتە عیبادەت و بەندایەتی زۆر بکرێت هەر لە قورئان خوێندن و نوێژکردن و شەو نوێژ و ونزا و پاڕانەوە و بەشداری لە کۆڕە خێری یەکاندا و خۆ گرتنەوە لە هەموو تاوانێکی گەورە و بچوك بۆ ئەوەی لە خێری ئەو شەوە پیرۆزە کەم نەبێتەوە .

سەرفیترەی ڕەمەزان

سەرفیترە: بریتی یە لە زەکاتی خواردن، خواردنەوە و ئازاد بوون. سەرفیترە لە ساڵی دووەمی (کۆچیدا لە گەڵ ڕەمەزاندا فەرز کرا لە سەر موسڵمانانان، عەبدوڵلای کوڕی عومەر دەفەرموویت: (فرض رسول الله (ﷺ) زكاة الفطر من رمضان على الناس، صاعاً من تمر، على كل حر او عبد ذكرٍ أو انثى من المسلمين) رواه البخاري ومسلم.

پێغەمبەر (ﷺ) سەر فیترەی ڕەمەزانی لە سەر موسڵمانان فەرز کرد بە (صاع)ێك خورما یان جۆ لە سەر هەموو موسڵمانیك نێر بێت یان مێ. (صاع)یش لە مەزهەبی پیشەوا شافعی دا دەکاتە (2,400گم) حیکمەت لە فەرز کردنی سەر فیترە زۆرە، لیرەدا تەنها ئاماژە بە (3) لەو حیکمەتانە دەکەین:

1. پڕکردنەوەی ئەو کەموکورتیەی کە لە ڕۆژووەکەدا هەبووە، وەکیعی کوڕی جەراح دەڵێت: سەر فیترە وەکو (سوجدەی سەهو وایە لە نوێژدا) سوجدەی سەهو چۆن جێگەی هەڵەکانی نوێژ دەگریتەوە بە هەمان شێوە سەر فیترەیش جێگەی کەم و کورتی یەکانی ڕۆژوو دەگرێتەوە.
2. لەو ڕوژەدا دڵی هەژاران و گوزەرانیان باش دەبێت بە هۆی ئەو سەرفیترانەوە کە پێیان دەدرێت.
3. هۆیەکە بۆ پاککردنەوەی دڵ و دەروون و تاوانەکانی مرۆڤ چونکە بەخشینە و بەخشینیش خیرێکی ئێجگار گەورەیە لای خوا.

واجب بوونی سەرفیترە

سەرفیترە بە چەند شتێك واجب دەبێت:

1. دەبێت ئەو کەسە موسڵمان بییێت ئەنجا سەر فیترەی لە سەر واجب دەبییێت ئیتر نێر بێت یان مێ جیاوازی نییە.
2. سەرفیترە لە گەڵ خۆرئاوابوونی دواهەمین ڕۆژی ڕەمەزاندا واجب دەبێت و بە نەدانی ئەو کەسە تاوانبار دەبێت، سوننەتە زووبدرێت بۆ ئەوەی فریای ڕۆژی جەژن بکەوێت بۆ هەژاران.

3. دەبێت ئەو سەرفیترەیە کە ڕۆژووەوان دەیدات زیادە بێت لە خەرجی خۆیی و ماڵ و منداڵی وئاتاجی شەو وڕۆژی جەژنی نەبێت، ئەگەر خۆی پێویستی بوو بۆ شەو و ڕۆژی جەژنی ئەوە واجب نییە بیدات. بەلاّم ئەگەر پێویستی نەبوو زیادەبوو لە خۆی ئەوا بە نەدانی تاوانبار دەبێت.

سەرفیترە چۆن دەبێت و بە کێ دەدرێت؟

سەرفیترە لە خواردنا دەبێت لە (گەنم، جۆ، خورما، مێوژ) ئەندازەکەشی لە مەزهەبی شافعیدا (صاع)ێکە، کە دەکاتە (2,400)گم)، دەکرێت خەڵکی ئەو شارە زیاتر چی دەخۆن و قوتیان چییە ئەوە بدەن بە سەرفیترە.

واتە: ئەگەر تێکرای خەڵك خواردنی سەرەکیان (برنج)بوو با ئەوا (برنج)بدرێت، ئەگەر گەنم بوو با گەنم بدرێت، ئەو شتەی کە دەدرێت بە سەرفیترە دەبێت شتێکی چاك وپاك بێت و عەیبی نەبێت وە دەگونجیت لە بری خواردنەکە بڕەکەی بە پارە دیاری بکرێت و لە بری دا پارە بدرێت.

سەرفیترە ئەگەر ئەو کەسە خوی پێویستی بوو ئەوا نایدات، لە پاش خۆی دەدرێت بە هەژارەکانی دەوروبەری ئەگەر خزم بن باشترە ئەگەر نەبوو بیدات بە هەژارەکان کە لە دەوروبەریدان.

سەرفیترە نادرێت بە (5)کەس:

1. کەسێك کە دەوڵەمەندە ئەوە سەر فیترەی پێ ناشێت.
2. (کۆیلە) کە ئێستە لە زۆربەی جیهاندا نەماوە. . چونکە گەورەکەی دەیژیەنێت.
3. کەسێك کە لە ژێر چاودێری کەسێکی تردا بێت (تحت النفقە) واتە: کوڕێك تا باوك و دایکی مابن نادرێت بە ئەو.
4. کافر و بێباوەڕەکان چونکە لە ڕیزی موسڵماناندا نین و سەرفیترەش بە موسڵمانان دەدرێت.
5. بنەماڵەی "بني هاشم، بنی مطلب" کە ئێستە هیچ کام لەو دوو بنەماڵەیە لە ژیاندا نەماون.

ڕۆژووە سوونەتەکان

1. سوونەتە موسڵمان تا بتوانێت ڕۆژووی زۆر بگرێت بە تایبەتی ڕۆژانی دووشەممە و پێنجشەممە، پێغەمبەر (ﷺ) دەفەمووێت (تعرض اعمال یوم الاثنین و الخمیس فاحب ان یعرض عملی و انا صائم) رواه الترمذی.
2. واتە لە ڕۆژی دووشەممە و پێنجشەممەدا کردەوەکانی مرۆڤ نیشان دەدرێت، من پێمخۆشە لەو ڕۆژەدا بەڕۆژوو بم تا کردەوەکانم نیشان بدەن وە هەروەها ئەم فەرموودەیە کە دەفەرمووێت: (سأل عن صوم یوم الاثنین : فقال: (ذلك یوم ولدت فیە و انزل علی فیە) رواه مسلم. واتە: پرسیاریان لێکرد دەربارەی ڕۆژی دووشەممان فەرمووی: " ئەوە ڕۆژێکە تیایدا لە دایك بووم و تیایدا قورئان نازڵ بوویە سەرم"
3. ڕۆژوو گرتن لە ڕۆژانی (15، 14، 13)ی هەموو مانگە کۆچیەکاندا سوونەتە. . . پێغەمبەر (ﷺ) دەفەمووێت: (صوم ثلاثة ایام من كل شهر صوم دهر كله) متفق علیه.

ئەم ڕۆژانە بە ڕۆژە سپییەکان ناسراون (ایام البیض)، هەروەها دەفەمووێت (اذا صمت من الشهر ثلاثة ایام فصم ثلاثة عشرة و اربع عشرة و خمس عشرة) رواه الترمذي. واتە: ئەگەر سێ ڕۆژ ڕۆژووت گرت لە مانگێکدا ئەوا ڕۆژانی (15، 14، 13) ڕۆژوو بگرە.

ڕۆژوو گرتنی (6) ڕۆژ لە مانگی شەوال لە پاش ڕەمەزانەوە، مەرج نییە هەر شەشەکەی پێکەوە بێت (من صام رمضان ثم اتبعه ستا من شوال كان كصیام الدهر) رواه المسلم.

4. ڕۆژووی (عەرەفە) لە جەژنی قورباندا بۆ ئەو حاجییانە نەبێت کە خۆیان لە حەجدان. پێغەمبەر (ﷺ) لەمبارەیەوە دەفەرموویێت: (یکفر السنة الماضیة و الباقیة) رواه المسلم. واتە: ئەبێتە لێخۆش بوونی تاوانی ساڵی پێشوو ساڵی پاشتریش.

5. کۆتایی ڕۆژی هەموو مانگە کۆچییەکان.

6. ڕۆژووی (9، 10) لە مانگی محرمدا واتە (تاسوعا و عاشورا) کە پێغەمبەر (ﷺ) دەفەموێت (یکفر السنة الماضیة) رواه المسلم.

لە فەرموودەیەکی تردا دەفەموێت: (صیام یوم عاشورا انی احتسب علی الله ان یکفر سنة التی قبله) رواه الخمسة الا البخاري.

7. باشترین ڕۆژووش بە پێی فەرموودەی پێغەمبەر (ﷺ) ڕۆژووی حەزرەتی داود بووە کە ڕۆژ نا ڕۆژێك ڕۆژووی گرتووە، پێغەمبەر دەفەرموویێت (ﷺ): (احب الصیام الی الله صیام داود و کان یصوم یوما و یفطر یوما) رواه البخاری.

8. ڕۆژووی (10) ڕۆژ لە مانگی (ذی الحجة) پێغەمبەر (ﷺ) دەفەموویێت (ما من ایام العمل الصالح فیها احب الی الله من هذا الایام العشر) رواه البخاري.

9. ڕۆژوو گرتنی مانگی شەعبان، خاتوو عائیشە دەفەموێت: (ما رایت رسول الله (ﷺ) استکمل صیام شهر، إلا رمضان و ما رأیته اکثر صیاما منه في الشعبان) رواه الاربعة، واتە: هەرگیز پێغەمبەرم نەدیوە هیچ کام لە مانگەکان تەواوی ڕۆژەکانی بە ڕۆژوو بێت لەمانگی ڕەمەزاندا نەبێت، لە هیچ مانگێکی تردا وەك مانگی شەعبان ڕۆژووی زۆری نەگرتووە.

ڕۆژووە قەدەغەکراوەکان

هەندێ ڕۆژ هەیە ڕۆژوو گرتن تیایاندا حەرامکراوە کە ئەمانەن:

1. ڕۆژی جەژنی ڕەمەزان تەنها یەکەم ڕۆژی.

2. ڕۆژووی جەژنی قوربان لەبەر ئەم فەرموودەیە: (نهی رسول الله (ﷺ) عن صیام یومین، یوم الفطر و یوم الاضحی) پێغەمبەر (ﷺ) ڕۆژوو گرتنی دوو ڕۆژی قەدەغە کردووە ڕۆژووی جەژنی قوربان، ڕۆژووی جەژنی ڕەمەزان.

3. ئەو سێ ڕۆژەی لە پاش جەژنی قوربان دێ کە بە (ایام التشریق) ناسراوە لەبەر ئەم فەرموودەیە: (عن عمر بن عاص (ﷺ) قال: فهذه ألأیا م التی کان رسول اله (ﷺ) یأمرنا بافطارها و ینهانا عن صیامها. قال المالك: وهي ایام التشریق) رواه ابو داود. واتە: عەمری کوڕی عاص دەڵێ پێغەمبەر فەرمانی پێکردین لەو سێ ڕۆژەی جەژنی قورباندا بەرۆژوو نەبین

4. حەرامە ڕۆژووگرتن لە ڕۆژە گومان لێکراوەکاندا کە بە (یوم الشك) ناسراوە، لە فەرموودەیەکدا هاتووە کە دەفەرموویێت: (من صام یوم الشك فقد عصی ابا القاسم) رواه بخاري والترمذي. واتە: هەرکەس لە ڕۆژووی (شك) دا بە ڕۆژوو بێت ئەوا سەرپێچی باوکی قاسمی کردوە، کە پێغەمبەرە (ﷺ).

ئەو کەسانەی مۆڵەتیان پێدراوە ڕۆژوو نەگرن

ئاینی پیرۆزی ئیسلام سەراپا پڕە لە ڕەحم و سۆز و ئاسانکاری، هەر ئەم شتانەش لە ڕۆژوودا دیارە، خوای گەورە مۆڵەتی داوە بە هەندێك کەس دەتوانن ڕۆژوو نەگرن لەوانە:

أ- کەسێك لەسەفەردا بێت.

ب- کەسێکی نەخۆش.

ت- پیرێك کە نەتوانێ بەڕۆژوو بێت.

پ- سکپڕی لە ئافرەتاندا.

ج- ئافرەتی شیردەر.

ح- خوێنی مانگانە و مندالبوون.

خ- ترس لە مردن لە برسیەتی و تینویەتی زۆردا.

د- زۆرلێکردن بۆ شکان.

ژ- کەسێك لە سەفەردا بێت یاخود بیەوێت سەفەر بکات، ئەوا دەتوانێت ڕۆژوو نەگرێت، چونکە سەفەرکردن ناڕەحەتە وە ئەگەر ئەو کەسە بە ڕۆژووش بێت ئەوا ناڕەحەت تر دەبێت، بۆیە خوای گەورە مۆڵەتی داوە کە ڕۆژوو نەگرێت، خوای گەورە دەفەرموویێت: (فَمَنْ كَانَ مِنْكُمْ مَرِيضًا أَوْ عَلَى سَفَرٍ فَعِدَّةٌ مِنْ أَيَّامٍ أُخَرَ). بەو مەرجەی پاشتر ڕۆژووەکەی بگرێتەوە و پشت گوێی نەخات، پێغەمبەری ئازیزیش (ﷺ) دەفەموێت: (باشترین کەستان لە سەفەردا ئەو کەسەیە کە نوێژەکان کورت دەکاتەوە و ڕۆژوو ناگرێت) رواه البخاري.

ر- کەسێك کە نەخۆشە وناتوانێت ڕۆژوو بگرێت لە بەر نەخۆشیەکەی ئەوە خوای گەورە مۆڵەتی داوە کە ڕۆژوو نەگرێت خوای گەورە دەفەرموویێت: (ولاتقتلوا انفسكم ان الله كان بكم رحيما)سورة النساء 29

ز- پێرێکی پەککەوتەی کەنەفت پیاو بێت یان ژن، ئەتوانن بە ڕۆژوو نەبن بەڵام لەبری هەموو ڕۆژێك دەبێت فدیە بدەن کە خواردنی هەژارێکە، ئیتر لەماڵی خۆیاندا بێت یان لە بازاردا، خواردنێکی مامناوەندی نە زۆر گران نە زۆر هەرزان، خوای گەرە دەفەرموێت: ﴿وَمَا جَعَلَ عَلَيْكُمْ فِي الدِّينِ مِنْ حَرَجٍ﴾ سورة حج 78.

ه. ئافرەتی سکپڕو شیردەر، ئەگەر لە خۆیان ترسان کە بە هۆی ڕۆژوو گرتنەوە دووچاری نەخۆشی ببن، ئەوا دەتوان ڕۆژوونەگرن، و پاشتر بیگرنەوە، بەڵام ئەگەر لە منداڵە کانیان ترسان بمرن لەبەر بێ شیری و برسیتی یا خود نەخۆش بکەون. . . ئەوا دیسان دەتوانن ڕۆژوو نەگرن، بەڵام دەبێت لە کاتێکی تردا ڕۆژووەکە بگرنەوە وەفیدیەشی بۆ بدەن کە ئەندازەی فیدیەکە صاع یکە، پێغەمبەر (ﷺ) دەفەرموویێت: (ان الله عز وجل وضع للمسافر الصوم وشطر الصلاة، وعن الحبلى والمرضع) رواه النسائي.

خوای گەورە ڕۆژووی لەسەر گەشتیار (مسافر) لابردووەو دەتوانێت نوێژەکانیشی کورتبکاتەوە، هەروەها ئافرەتی سکپڕو شیردەریش.

س- خوێنی مانگانە و منداڵ بوون لە ئافرەتدا، هۆیەکە بۆ شکاندنی ڕۆژوو ، خاتوو عائیشە خوای لێ ڕازی بێت دەفەرموویێت: (كان يصيبنا ذلك، فنؤمر بقضاء الصوم، ولا نؤمر بقضاء الصلاة)متفق عليه.

واتە: ئیمە توشی(حەیز)و بێ نوێژی دەبوین، پێغەمبەر (ﷺ) فەرمانی پێ دەکردین بە گرتنەوەی ڕۆژوەکەمان بەڵام فەرمانی نەدەکرد بە گێڕانەوەی نوێژەکانمان.

بەڵام ئەگەر ئافرەتێك کە بەردەوام نەخۆشە و خوێنی هەیە، واتە(مستحاضة) ئەوا نوێژ و ڕۆژووەکەشی لەسەر واجبە.

ش- کەسێك لە برساندا یان لە تینویەتی دا خەریکە بمرێت ئەوا واجبە ڕۆژووەکەی بشکێنێت، یا خود ئەگەر کەسێك لەناو ئاودا بوو خەریك بوو دەخنکا، ئەگەر کەسێکی ڕۆژووەوان چاوی لێ بوودەبێت بچێت ڕزگاری بکات . ئەگەر پێویستی کرد دەبێت ڕۆژووەکەی بشکێنێ.

ص- ئەگەر کەسێك بە ڕۆژوو بوو زۆریان لێکرد بە لێدان و ئەشکەنجەدان کە دەبێ ڕۆژووەکەی بشکێنێ ئەوا دەتوانێ ڕۆژووەکەی بشکێنێ و پاشان لە کاتێکی تردا بیگرێتەوە.

هەندیك ڕوونكردنەوەی پێویست

1. ئافرەت بۆی نییە بێ پرسی مێردەكەی ڕۆژووی سوننەت بگرێت، بەڵام ڕۆژووی فەرز پرسی ناوێت.

(عن ابى هريرة (رضي الله عنه) عن النبي(ﷺ) قال: لاتصوم المرأة يوما واحدا و زوجها شاهد الا باذنه، إلا الرمضان) رواه احمد

2. ئەگەر كەسێك بە ڕۆژووبوو لە بیری چوو ئاوی خوارد یا خود نانی خوارد.. . ئەوا با ڕۆژووەكەی نەشكێنێ چونكە ڕۆژووەكەی دروستە. . . پێغەمبەر(ﷺ)دەفەموێت: (اذ نسى احدكم او شرب فليتم صومه فأنما اطعمه الله و سقاه)ئەگەر كەسێك لە ئێوە لە بیری چوو خواردنی خوارد و یا خود شتێكی خواردەوە با ڕۆژووەكەی تەواو بكات ئەوە خوای گەورە خواردن و خواردنەوی پێداوە.

3. كەسێك كە مردووە هەندێك ڕۆژوو قەرزارە، ئەوا كەسوكارەكەی دەتوانن ڕۆژووەكەی بۆ بگرنەوە، بەڵگەی ئەمەش ئەم فەرموودەیەیە كە خاتوو عائیشە دەیگێڕێتەوە (ان النبى (ﷺ)قالت: من مات و عليه صيام صام عنه وليه) وە هەر وەها ئەم فەرموودەیە: عن ابى عباس (رضي الله عنه) ان امراة جاءت إلى النبي ﷺ (فقالت يارسول اللة (ﷺ) ان امي ماتت و عليها صيام شهر، افاقضيه عنها؟ فقال: لو كان على امك دين اكنت تقضية قالت: نعم: قال: فدين اللة احق ان يقضى ﴾. واتە: ئافرەتێك هاتە خزمەتی پێغەمبەر (ﷺ) وتی: دایكم مردووە و ڕۆژووی مانگێك قەرزارە ئەتوانم بۆی بگرمەوە؟ پیغەمبەر (ﷺ) فەرمووی: ئەگەر دایكت قەرزی كەسێكی بەلاوە بێت بۆی دەدەیتەوە؟ ئافرەت كە وتی: بەڵی. پێغەمبەر (ﷺ) فەرمووی كەواتە دەبێ قەرزی خوا چاكتر بدەیتەوە.

4- كەسێك كە نەزری كردووە لە سەر خۆی بە ڕۆژوو گرتن ئەوە واجبە ڕۆژووەكەی بگرێت. . . وەكو نەزری كردووە ئەگەر كوڕەكەی بێتەوە لە جەنگ پێنج ڕۆژ بەڕۆژوو بێت، ئەوا ئەو ڕۆژانە قەرزار دەبێ لە سەری.

تەندروستی لە ڕۆژووگرتندا

پێغەمبەری ئازیز (ﷺ) دەفەرمووێت (صوموا تصحوا) رواة الطبراني.

واتە: ڕۆژوو بگرن لەشتان ساغ دەبێت ،زانستی ئەمڕۆش دەری خستووە كە ڕۆژوو زۆر بەسوودە بۆ نەخۆشییەكانی (شەكرە، كۆئەندامی هەرس، كۆئەندامی زاوزێ، قەڵەوی، پەستانی خوێن) بۆ پاراستنی ئەم لەش ساغییەمان پێویستە لە مانگی ڕەمەزاندا ڕەچاوی ئەم خاڵانە بكەین:

1. پارشێو كردن ئەگەر بە پارووییەكیش بێت باشە و نابێت تەنها پشت بە خواردنی بەربانگ ببەسترێت.
2. خواردنەكانی پارشێو تا سووك بن باشترە و دەگونجێت خواردنی كولاّو بخورێت لەبری ماست و پەنیر.
3. لەپارشێودا دەبێت پارێز بكرێت لەو خواردنانەی كە (میزهێنەر) ن وەك "چایی زۆر خواردن، سێو، شێلم، قاوە ".
4. پارشێوان نابێت ئەو خواردنانە بخورێن كە مرۆڤ برسی دەكەن. چونكە لە ڕۆژەكەیدا ئەو كەسە برسیەتییەكی زۆر دەچێژێت وەك خواردنی " بەهارات، سوێری، ترشی جات "
5. پارێز كردن لە خواردنی گەرم لە بەربانگ و پارشێودا چونكە دەبێتە هۆی دروست بوونی " دڵەكزێ" و بێزاری، هەروەها دووركەوتنەوە لە ئاوی زۆر خواردنەوە لە بەربانگدا كە دەبێتە هۆی تێكچوونی گەدەو كەمی خواردن.
6. نەخەوتنەوەی ڕاستەوخۆ لە دوای پارشێو. چونكە دەبێت هۆی (ژانە سك) و لەناو گەدەدا " با " دروست دەكات.

7. لە کاتی هەستان بۆ پارشێو خێرا نەچوونە سەر سفرە بۆ ئەوەی ئامادەیی تەواوی هەبێت بۆ خواردنەکە و ئیشتیهای بکرێتەوە.
8. پارێزکردن لە زۆر خواردن لە بەربانگدا، چونکە دەبێتە هۆی ماندوبوونی کۆئەندامی هەرس.
9. ئەگەر بگونجێت هەر هەفتەی جارێك هێلکە یان گۆشت بخورێت چونکە ڕێژەیەکی زۆر (پرۆتین)یان تیادایە.
10. دوورکەوتنەوە لە زۆر خەوتن بە ڕۆژدا، چونکە ئەو کەسە سست و خەواڵوو دەبێت لە نرخی ڕۆژووەکەشی کەم دەبێتەوە.

هەندێك لە ڕووداوە گرنگەکانی مانگی پیرۆزی ڕەمەزان.

1. هاتنە خوارەوەی قورئانی پیرۆز لە " لوح المحفوظ" بۆ "بيت العزه" لە ئاسمانەکانی دونیادا.
2. هاتنە خوارەوەی قورئانی پیرۆز لە "بيت العزه" ەوە بۆ سەر پێغەمبەری پێشەوا محمد(ﷺ).
3. ڕوودانی شەڕی بەدری گەورەی پیرۆز کە لە (17)ی ڕەمەزاندا بوو.
4. ڕزگار کردنی مەککە لە دەستی کافران لە (20)ی ڕەمەزانی ساڵی (8)ی کۆچیدا.
5. شکاندنی بتی گەورە (عوزا) لە لایەن خالیدی کوڕی وەلیدەوە لە (25)ی ڕەمەزان ساڵی (5)ی کۆچیدا.
6. دابەزینی " پەڕاوەکانی ئیبراهیم "، تەورات و ئینجیل لە مانگی ڕەمەزاندا
7. ڕزگار کردنی ئەندەلوس لەلایەن طارقی کوڕی زیاد لە (28)ی ڕەمەزانی ساڵی (2)ی کۆچیدا.
8. ڕوداوی (عين جالوت) بە فەرماندەیی "سوڵتان قوطز" لە (15)ی ڕەمەزانی ساڵی (658)ی کۆچیدا.
9. ڕودانی شەڕی زەلاقە لە (25)ی ڕەمەزانی ساڵی (658)ی کۆچیدا.
10. بڵاوبونەوەی ئاینی پیرۆزی ئیسلام لە (یەمەن) ساڵی (10)ی کۆچی.
11. هاتنی چەند نوێنەرێکی (طائف)لە هۆزی (ثقيف) بۆ مەدینە و موسڵمان بوونیان لە (9)ی کۆچیدا.
12. لە ساڵی یەکەمی کۆچیدا لە مانگی ڕەمەزاندا پێغەمبەر (ﷺ)(حەمزەی) نارد لەگەڵ (30) پیاودا بۆ ئەوەی ڕێ لە کاروانی قورەیشیەکان بگرن کە لە شامەوە دەهاتن و(ابو جهل) و (300) کەسی هاوەڵی تێدابوو.
13. لەڕەمەزانی (93) ی کۆچیدا بوو(موسای کوڕی نەصیر) بە خۆی و سوپاکەیەوە لە (جبل الطارق) پەڕینەوە.
14. لە ڕەمەزانی (10)ی کۆچیدا پێغەمبەر (ﷺ)(عەلی کوڕی ئەبو تالیبی) نارد بۆلای بەنی مرجع کە قەبیلەیەکی یەمەنی بوون بۆ ئەوەی موسڵمان بن و سەرەنجام موسڵمان بوون.
15. لە ڕەمەزانی(168)ی کۆچیدا ڕۆمەکان ئەو پەیمانەی بەستبوویان لەگەڵ موسڵمانەکاندا هەڵیان وەشاندەوە وە کە صوڵحێك بۆ هارون بە فەرمانی باوکی کردبووی.
16. لە(6) ڕەمەزانی ساڵی (223)ی کۆچیدا بوو خەلیفە معتصم جەنگی ڕۆمی و سامانێکی زۆر دەستی موسڵمان کەوت.
17. لە ڕەمەزانی (14)ی کۆچیدا بوو(عبدالرحمن غافقى)لە گەڵ سوپاکەیدا جەنگی (بلاد الفرنجة)ی دەست پێکرد و لە ئەنجامدا لە جەنگی (بلاط الشهداْ) شەهید بوو.
18. لەساڵی (19)ی کۆچیدا بوو سوپای (طارق کوڕی زیاد) و سوپای (زەریق) بە یەك گەیشتن لەنزیك دەریاچەی (خندە) لە ئەمجامدا موسڵمانان سەرکەوتن.

19. لە ڕەمەزانی(293)ی کۆچیدا (منصور محمد موڕی ابو عامر) دواهەمین جەنگی دەست پی کرد لە گەڵ کافرەکاندا و داوای کرد لەخوا کە خوا گیانی بکێشێت، ئەوەبوو لەو جەنگەدا بریندار بوو پاشان گیانی سپارد.

ڕۆژی جەژن

ووشەی (عید)لە زمانی عەرەبیدا بە مانای گەڕانەوە هاتووە. . . چونکە هەموو ساڵێك ئەو ڕۆژە دەگەڕێتەوە. . . . خوایگەورە ئەم ڕۆژەی داناوە بۆ موسڵمانان تا لەو ڕۆژەدا بیکەن بە ئاهەنگ و خۆشی دەربڕین بە بۆنەی ئەوەی توانیویان (مانگی ڕەمەزان)بە ڕۆژوو ببن و ڕەزامەندی خوا دەست بخەن و زاڵ ببن بە سەر نەفس و شەیتان و حەز و ئارەزووەکاندا، بۆیە دەبێت خۆشحاڵ بن لەو ڕۆژەدا.

ئەنەس دەفەرموێت: "کاتێك پێغەمبەر (ﷺ)هاتە مەدینە. مەدینەییەکان دوو ڕۆژیان هەبوو کە جەژن و خۆشیان تیادا دەکرد، وتیان ئەی پێغەمبەری خوا (ﷺ) لە سەردەمی نەفامیدا لەم دوو ڕۆژەدا یاریمان دەکرد، پێغەمبەر (ﷺ) فەرمووی: (خوای گەورە ئەم دووانەتان بۆ دەگێڕێت بە دوانی چاکتر لەمانە، ئەویش ڕۆژی جەژنی قوربان و ڕۆژی جەژنی ڕەمەزانە) رواە ابو داود.

سوننەتە لە ڕۆژی جەژنی ڕەمەزاندا موسڵمان بەر لەوەی بڕوات بۆ نوێژی جەژن خۆی بشۆرێت و بۆنی خۆش لە خۆی بدات و چەند پارویەك خواردن بخوات، بەلأم لە جەژنی قورباندا وانییە. ئەمەش لە بەر دەربڕینی جەژنە بە کردار پاشان بەرەو مزگەت بەڕێ بکەوێت بە جلی جوان و بۆنی خۆش‌و سەر و ڕومەتی گەشاوەو گوێ لە وتاری جەژن و بەشداری نوێژی جەژن بکات. گەردن ئازادی لە گەڵ برا موسڵمانەکانیدا بکات. سوننەتە لەو ڕێگەوە کە دەڕوات بۆ مزگەوت نەیەتەوە و لە ڕێگەیەکی ترەوە بچێتەوە بۆ ماڵ (کان الرسول (ﷺ)اذکان یوم عید خالف الطریق).

سوننەتە بە (الله اکبر) بچێت بۆ مزگەوت و لەو سەریشەوە بەهەمان شێوە بگەڕیتەوە بۆ ماڵ و گەردن ئازادی لەگەڵ ماڵ و منداڵ و دراوسێ و خزمانیدا بکات و جەژنی پیۆە دیار بێت.

نوێژی جەژن

نوێژی جەژن سوننەتێکی گەورە و پیرۆزە و پێغەمبەر (ﷺ) زۆر جەختی لە سەر کردووە. کاتی نوێژی جەژن لە گەڵ هەڵهاتنی خۆری ئەو ڕۆژەدایە، باشتر وایە دوا بخرێت تا خۆر بە ئەندازەی ڕمێك لە سەر کێوەکان بەرزدەبێتەوە.

لە ڕۆژی جەژندا سەرەتا نوێژی جەژن دەکرێت بە کۆمەڵ و پاشان وتار بێژ دوو وتار پیشکەشی خەڵك دەکات، نوێژی جەژن بەو شێوەیە کە لە ڕکاتی یەکەمدا بەر لە خوێندنی سورەتی الفاتحە (7) الله اکبر دەکرێت و لەنێوان هەموو (الله اکبر) ێکدا ئەم ویردە دەخوێنرێت (سبحان الله والحمد لله ولااله الله والله اکبر) پاشان نوێژ خۆێن هەردوو دەستی بەرز دەکاتەوە دەگەڕێتەوە سە ر حاڵەتی ئاسایی واتە دەستی ڕاستی لەسەر دەستی چەپی دادەنێت، وە لەڕکاتی دووەمیشدا بە هەمان شێوە دەکات بەلأم (5) الله أکبر دەکات، بە پێی ئەم فەرمودەیە: ان الرسول (ﷺ)کبر العیدین في الاولی سبعا قبل القراة و في الثانی خمسا قبل القرأة. رواه الترمذي.

لە پاش نوێژەکە وتار خوین دەست دەکات بە وتارەکەی کە هەروەکو وتاری ڕۆژی هەینی وایە. لە سەرەتای وتاری یەکەمدا (9) الله اکبر دەکات و لە وتاری دووەمدا(7)الله اکبر دەکات.. . لە وتارەکانیدا باس لە برایەتی و خۆشەویستی نێوان موسڵمانان دەکات و داوای گەردن ئازاد کردنییەکتریان لێ دەکات، وە کۆتایی وتارەکەی دەهێنی بە (سبحان ربك رب العزة عما یصفون وسلام علی المرسلین والحمدلله رب العالمین).

ڕۆژوو لای ئیمامی غەزالی سێ پلەی هەیە

1) ڕۆژووی عموم: واتە: ڕۆژووی تیکڕای خەڵك كە خۆ گرتنەوەیە لە خواردن وخواردنەوە و ئارەزووی سێکسی.

2) ڕۆژووی خصوص: واتە: ڕۆژووی تایبەت بە هەندێك كەس لە پارێزكاران كە گرتنەوەی "گوێ و چاو، دەست و قاچ و هەموو ئەندامەكانی تره "لە تاوان.

3) ڕۆژووی خصوص خصوص: واتە: زۆر تایبەتی كە ڕۆژوو گرتنە بە دڵ و خۆ داڕنینە لە هەموو خەیاڵ و بە دواداچونێكی دنیایی و دووركەوتنەوە لە هەموو فیكرەیەك جگە یادی خوا نەبێت.

ئیمامی غەزالی دەفەرموویێت "زۆریك لە خەڵك ئەمڕۆ كە ڕۆژوو دەگرن تەنها خواردن و خواردنەوە و جیماع لە خۆیان حەرام دەكەن، خۆیان ناگرنەوە لە تاوانەكانی (بیستن و بینین و. . . . . هتد)"

پاش خوێندنەوەی ئەم بابەتە

خوێنەری بەڕێز: لە پاش خوێندنەوەی ئەم كتێبەی لە بەردەستدایە بۆت ڕوون بویەوە كە ڕۆژوو چوار جۆری هەیە كە هەریەكەیان چەند جۆریكی لە خۆ گرتووە:

1) ڕۆژووی واجب، كەئەمیش سێ جۆرە

أ // ڕۆژووی مانگی ڕەمەزان بە حازر بێت یان قەرز بكرێتەوە.

ب// ڕۆژووی كەسێك كە نەزی كردووە بە ڕۆژوو بێت"

ج // ڕۆژووی كەفارەت، واتە: تاوانێكی كردووە كەفارەتەكەی بەڕۆژوو دەدات.

وەك: " سوێند خواردن بە درۆوە، كوشتن بە هەڵە، جیماع لە ڕۆژی ڕەمەزاندا، ضِهار، خوای گەورە دەفەرموویێت ﴿فَمَن لَّمْ يَجِدْ فَصِيَامُ ثَلاَثَةِ أَيَّامٍ ذَلِكَ كَفَّارَةُ أَيْمَانِكُمْ﴾ المائدة 89.

هەروها دەفەرموویێت: ﴿وَمَا كَانَ لِمُؤْمِنٍ أَنْ يَقْتُلَ مُؤْمِنًا إِلاَّ خَطَأً وَمَنْ قَتَلَ مُؤْمِنًا خَطأً فَتَحْرِيرُ رَقَبَةٍ مُؤْمِنَةٍ وَدِيَةٌ مُسَلَّمَةٌ إِلَى أَهْلِهِ إِلاَّ أَنْ يَصَّدَّقُوا فَإِنْ كَانَ مِنْ قَوْمٍ عَدُوٍّ لَكُمْ وَهُوَ مُؤْمِنٌ فَتَحْرِيرُ رَقَبَةٍ مُؤْمِنَةٍ وَإِنْ كَانَ مِنْ قَوْمٍ بَيْنَكُمْ وَبَيْنَهُمْ مِيثَاقٌ فَدِيَةٌ مُسَلَّمَةٌ إِلَى أَهْلِهِ وَتَحْرِيرُ رَقَبَةٍ مُؤْمِنَةٍ فَمَنْ لَمْ يَجِدْ فَصِيَامُ شَهْرَيْنِ مُتَتَابِعَيْنِ تَوْبَةً مِنَ اللَّهِ وَكَانَ اللَّهُ عَلِيمًا حَكِيمًا﴾ النساء 92.

2) ڕۆژووی سوننەت/

وەكو ڕۆژوو گرتنی ڕۆژانی "دووشەممە، پێنجشەممە، ڕۆژانی 15، 14، 13 ی هەموو مانگە كۆچیەكان و چەند ڕۆژوویەكی دیكەش.

3) ڕۆژووی (مكروه):

ڕۆژوو گرتنی ڕۆژێك كە باش نییە بگیرێت وەك " ڕۆژوو گرتن لە هەیینی دا بە بێ ئەوەی ڕۆژێك لە پێشەوە یاخود ڕۆژێك لە پاشی یەوە بە ڕۆژوو بێت، ابو هُريرة(ﷺ)لە پێغەمبەرەوە (ﷺ) دەفەموویێت: (لا يصوم احدكم يوم الجمعة، الا ان يصوم يوما قبله او يوما بعده) رواه البخاري.

واتە: باكەسێك لە ئێوە بە ڕۆژۆ نەبێت لە ڕۆژی هەینیدا مەگەر ڕۆژی پێشتری یان پاشتری بەڕۆژوو بێت. .

4) ڕۆژووی حەرام:

وەك ڕۆژووگرتن لە یەكێك لەم ڕۆژانەدا (جەژنە ڕەمەزان، جەژنی قوربان، ڕۆژووی گومانلێكراو (يوم الشك)).

لە كۆتایی ئەم نامیلكە دا لە خوای گەرە و باڵا دەست خوازیارین ڕۆژوو بەندایەتییەكەمان لێ قبوڵ بفەرموویێت و پاداشتی هەموو خاوەن قەڵەمێك بداتەوە.

چەند پرسیار و وەڵامێك لەسەر مانگی ڕەمەزان

پ1/ بەپێی فەرموودەیەکی پێغەمبەر (ﷺ) سێ شت هەیە لە ڕەوشتی پێغەمبەرانی پێشودا هەبووە، کامانەن؟

و// 1- درەنگ پارشێو کردن.

2- زوو بەربانگ کردنەوە.

3- پێشخستنی لای ڕاست بەسەر لای چەپدا.

پ2/ کام فەرموودەی پێغەمبەر (ﷺ) ڕەمەزان بە گەورەی مانگەکان ناو دەبات

و// (**سيد الشهور شهر رمضان وسيد الايام يوم الجمعة**) رواه الطبراني

پ3/ ئەو دەروازەی بەهەشت کە تایبەتە بە ڕۆژوو گران ناوی چییە؟

و//دەروازەی (الريان) واتە: تێرئاو .

پ4/ لە ئیسلامدا چەند جۆر ڕۆژوو هەیە؟

و// چوار جۆر (واجب، سوننەت، حەرام، مەکروە).

پ5/ کەی فەتحی شاری مەککەی پیرۆز کرا؟

و// ساڵی (8)ی کۆچی لە ڕۆژی (10)ی مانگی ڕەمەزانی پیرۆزدا.

پ6/ کێ بتی (عوزا)ی شکاند و کەی بوو؟

و// خالیدی کوڕی وەلید لە (25) ڕەمەزانی ساڵی (8) ی کۆچی

پ7/ دوو ئایەت کە باسی شەوی (قدر) بکەن.

و// ﴿ **انا انزلناه في ليلة القدر** ﴾ سورة القدر 1، ﴿ **انا انزلناه في ليلة مباركة** ﴾ الدخان 3.

پ8/ ڕۆژووی واجب چەند جۆری هەیە؟

و// سێ جۆری هەیە

1- ڕۆژووی ڕەمەزان.

2- ڕۆژووی کەفارەت.

3- ڕۆژووی نەزر.

پ9/ مەرجەکانی واجب بونی ڕۆژوو چی یە؟

و// سێ مەرج (موسوڵمانیەتی، عاقڵیەتی، باڵغ بوون).

پ10/ حوکمی درەنگ پارشێو کردن چی یە؟

و// سوننەتەو خێری زۆرە.

پ11/ کەی ئیسلام لە وڵاتی یەمەندا بڵاو بویەوە ؟

و// لە مانگی ڕەمەزانی ساڵی (10) ی کۆچی.

پ12/ سوننەتە بە چی بەربانگ بکرێتەوە؟

و// هەتا بکرێت بە خورما .

پ13/ يوم الشك: کام ڕۆژەیە؟

و// ڕۆژی (30) شەعبانە کەمانگ نەبینرێت و نازانرێت ڕەمەزانە یان نا .

پ14/ چەند جۆر کەفارەتی ڕۆژوو شکاندن هەیە؟

و// سێ جۆر

1- ئازاد کردنی کۆیلە.

2- بەڕۆژووبوون.

3- خواردن دان، ئەمانە بە پێی جۆری ڕۆژوو شکاندنەکە دەگۆڕێت.

پ15/ کێ و کەی (ئەندەلوس) ی ڕزگار کرد؟

و// طارقی کوڕی زیاد، لە(28) ی ڕەمەزانی ساڵی (92) ی کۆچی.

پ16/ مەبەست لە وشەی (الروح) لە سورەتی (قدر) دا کێیە؟

و// جوبرەئیل (سەلامی خوای لەسەر بێت).

پ17/ حوکمی پەلەکردن لە بەربانگ کردنەوەدا چییە؟

و// سوننەتە.

پ18/ ڕوداوی (عين جالوت) بە فەرماندەیی کێ بوو کەی ڕویدا؟

و// سوڵتان (**قوطز**) (15) ی ڕەمەزانی ساڵی (658) ی کۆچی.

پ19 / کام دوعایە سوننەتە لە شەوانی (**قدر**) زۆر بخوێنرێت؟

و// (**اللهم انك عفو تحب العفو فاعف عنى**) رواه الترمذي.

پ20/ بە چ عوزرێك موسوڵمان دەتوانێت بە ڕۆژوو نەبێت؟

و// سەفەر، نەخۆشی، پیری، سکپڕی، شیردان، ترسی مرن لەبرساندا یان لە تینواندا، ناچار کردن بەزۆر بۆ ڕۆژوو شکاندن.

پ21/ غەزای بەدری گەورە کەی ڕویدا؟

و// ڕۆژی هەینی (17) ی ڕەمەزانی ساڵی (2) ی کۆچی.

پ22/ مانگی ڕەمەزان چۆن دیاری دەکرێت؟

و// بەبینینی مانگ ئەگەر سایەقە بوو، ئەگەر هەور بوو مانگ نەبینرا بە تەواو کردنی (30) ڕۆژەی مانگی (شەعبان).

پ23/ بە کام ئایەت ڕۆژوو فەرز کرا؟

و// ﴿ **يا ايها الذين امنوا كتب عليكم الصيام كما كتب على الذين من قبلكم لعلكم تتقون** ﴾ البقرة 183.

پ24/ کەی ڕۆژووی ڕەمەزان لەسەر موسوڵمانان فەرز کرا؟

و// (10) ی شەعبانی ساڵی (2) ی کۆچی، لە دوای گۆڕینی قیبلە.

پ25/ گەورەترین ڕوداو کە لە ڕەمەزاندا ڕویدا چی بوو؟

و// هاتنەخوارەوەی قورئانی پیرۆز بۆ پێغەمبەر (ﷺ).

پ26/ بۆنی دەمی ڕۆژووەوان لای خوای گەورە لە بۆنی چی خۆشترە؟

و// بە پێی فەرمودەی پێغەمبەر لە بۆنی میسك خۆشترە.

پ27/ ئەو شتە گەورە گەورانە چین کە لەگەڵ هاتنی ڕەمەزان ڕوو دەدەن؟

و//سێ شتن

1- دەروازەکانی بەهەشت دەکرێنەوە.

2- دەروازەکانی دۆزەخ دادەخرێن.

3- شەیتانەکان سنگ و کۆت دەکرێن.

پ28/ حوکمی زۆر ئاوڕادانە (دەم و لوت) بۆ ڕۆژووگر چییە؟

و// کەراهەتی هەیە، واتە باش نییە.

پ29/ جەنگی زەلاقە لە نزیك (ئەندەلوس) کەی ڕویدا؟

و// (25) ی ڕەمەزانی ساڵی (479)ی كۆچی.

پ30 / كام فەرمودەی پێغەمبەر (ﷺ) دەیسەلمێنێت ڕۆژوو مایەی تەندروستییە؟

و// ﴿ **صوموا تصحوا** ﴾ رواه الطبراني.

پ31/ ڕۆژوو گرتن لە ڕۆژی جەژنی قوربان و ڕەمەزاندا چۆنە؟

و// حەرامە ڕۆژویان تیادا بگیرێت.

پ32/ حوكمی سیواك كردن بۆ ڕۆژوو گر چی یە ؟

و// تا بانگی نیوەڕۆ سوننەتە، لە دوای نیوەڕۆوە تا بەربانگ بەلای ئیمامی شافیعییەوە كەراهەتی هەیە.

پ33/ حوكمی بۆنی خۆش لە خۆدان لە ڕەمەزاندا چی یە؟

و// كەراهەتی هەیە، واتە: باش نیە.

پ34ر/ شەوی قەدری پیرۆز كام شەوەی ڕەمەزانە؟

و// بەڕای زۆربەی زاناكان شەوی (27) ی ڕەمەزانە.

پ35/ ڕەمەزان مانگی چەندەمی ساڵی كۆچی یە؟

و// مانگی نۆیەمەو لە نێوان (شعبان و شوال) دایە.

پ36/ بە چەند شاهید بینینی مانگی ڕەمەزان دەسەلمێت؟

و// بە یەك شاهیدی پیاوی موسوڵمان بیٚ، عاقڵ بیٚ، باڵغ بیٚ، ڕاستگۆبیٚ.

پ37 / ئیمامی شافیعی لە هەر ڕۆژێكی ڕەمەزان دا چەندە قورئانی خوێندووە

و// بە پێی گێڕانەوەكان لە ڕۆژێكدا خەتمێكی كردووە.

پ38/ قنوت لە نوێژی تەراویح دا لە كەیەوە دەخوێنرێت؟

و// لە (15) ی ڕەمەزانەوە تا كۆتایی مانگەكە.

پ39/ ئەو فەرموودە كامەیە دەیسەلمێنێت پارشێو بەرەكەتی تیایە؟

و// ﴿ **تسحروا فان في السحور بركة** ﴾ متفق عليه.

پ40 / ڕۆژوو گرتنی پێغەمبەر داوود (سەلامی خوای لەسەر) چۆن بووە؟

و// ڕۆژ ناڕۆژێك بە ڕۆژوو بووە.

پ41/ كەی بتی (لات) شكێنرا؟

و// لە ڕەمەزانی ساڵی (9) ی كۆچیدا بوو.

پ42/ گەر بەربانگت لای كەسێك كردەوە سوننەتە چی بڵێیت؟

و// افطر عندكم الصائمون واكل طعامكم الأبرار وصلت عليكم الملائكة.

پ43/ فیدیەی ڕۆژوو لەسەر كیٚ واجبە؟

و// ئەو كەسانەی عوزری شەرعیان هەیە و ڕۆژوویان پیٚ ناگیرێت وەكو: پیری كەنەفت

پ44/ ڕۆژووی (**يوم الشك**) حوكمی چۆنە؟

و// حەرامە مەگەر كەسەكە ڕۆژووی فەرزی لەسەر بێت، یاخود حاڵەتێكی تایبەتی ڕۆژووی سوننەتی هەبێت و نەكرێت لێی لابدات

پ45/ حوكمی ڕۆژووگرتن بۆ ئافرەتێك لە بیٚ نوێژیدا بێت چۆنە؟

و// حەرامە بەڕۆژوو بێت.

پ46/ چەند جار ناوی ڕەمەزان لە قورئاندا هاتووە، كام ئایەتە؟

و// یەك جار، ئایەتی (185) ی سورەتی (**البقرة**).

پ47/ ڕۆژوەوان دوو شادی هەیە کامانەن؟

و// 1- خۆشی کاتی بەربانگ کردنەوە.

2- خۆشی کاتی پاداشت وەرگرتنەوەی لە قیامەتدا.

پ48/ بۆ ڕزگار کردنی کەسێك لە خنکان لە ئاودا ئایا دوستە ڕۆژوەوان ڕۆژوەکەی بشکێنێت؟

و// واجبە ڕۆژوەکەی بشکینێت بۆ ڕزگار کردنی ئەو کەسە لە مردن.

پ49/ دوعای بەربانگ کردنەوە چییە؟

و// ﴿ اللهم لك صمت وعلى رزقك افطرت و عليك توكلت و بك امنت ذهب الضما و ابتلت العروق وثبت الأجر انشاء الله تعالى ﴾.

پ50/ بە ئەنقەست سەرفیترە دان بخرێتە ڕۆژی دووەمی جەژن چۆنە؟

و// حەرامە بەئەنقەست دوا بخرێت.

سەرچاوەکان:

- كفاية ألأخيار
- الفقه الاسلامي وأدلته
- الوجيز في أصول الفقه
- فقه الميسر
- كتاب فتح القريب
- فقه المرأة المسلمة

پێڕستی بابەتەكان (ژمارەی لاپەڕەكان بە پێی كتێبە چاپكراوەكە)

بابەت	لاپەڕە
گەورەیی مانگی ڕەمەزان	5
پێناسەی ڕۆژوو	6
ڕۆژووی ڕەمەزان كەی فەرز كرا؟	6
ڕۆژووی ڕەمەزان لەسەر كێ واجبە ؟	7
مەرجەكانی دروستبوونی ڕۆژوو	8
ڕۆژووی ڕەمەزان كەی واجب دەبێت؟	8
بۆچی ڕەمەزان لە ساڵی قەمەریدایە؟	9
پێشوازی لە مانگی ڕەمەزان	10
فەرزەكانی ڕۆژوو	11
بەتاڵكەرەوەكانی ڕۆژوو كە تەنها قەزاكردنەوەی پێویستە	12
بەتاڵكەرەوەكانی ڕۆژوو كە قەزاو كەفارەتیشی پێویستە	14
ئەو شتانەی باش نییە لە ڕۆژوودا بكرێن	15
سوننەتەكانی ڕۆژوو	16
پاداشتی ڕۆژەوان	19
حیكمەت و سوودەكانی ڕۆژوو	19
سوودەكانی ڕۆژوو لە قیامەتدا	20
سوودەكانی ڕۆژوو بۆ ئیماندار	21
سوودەكانی ڕۆژوو بۆ كۆمەڵگە	21
نوێژی تەراویح	22
ئیعتكاف و مانەوە لە مزگەوتدا	24
مەرجەكانی ئیعتكاف	24
ئەو شتانەی ئیعتكاف بەتاڵ دەكەنەوە	24
شەوی قەدری پیرۆز	25
تایبەتمەندیەكانی شەوی قەدر	26
شەوی قەدر كام شەوەیە؟	26
نهێنی دیاری نەكردنی شەوی قەدر	28
سەر فیترەی ڕەمەزان	29
واجب بوونی سەرفیترە	29
سەرفیترە چۆن دەبێت و بە كێ دەدرێت؟	30
سەرفیترە نادرێت بە (5) كەس	30
ڕۆژووە سوننەتەكان	31
ڕۆژووە قەدەغە كراوەكان	32
ئەو كەسانەی مۆڵەتیان پێدراوە ڕۆژوو نەگرن	33

هەندێك ڕوون كردنەوەی پێویست	35
تەندروستی لە ڕۆژوو گرتندا	36
هەندێك لە ڕوداوە گرنگەكانی مانگی ڕەمەزان	37
ڕۆژی جەژن	39
نوێژی جەژن	40
ڕۆژوو لای ئیمامی غەزالی	40
پاش خوێندنەوەی ئەم بابەتە	41
چەند پرسیار و وەڵامێك	43
سەرچاوەكان	48
پێرستی بابەتەكان	49

بڵاوكراوەكانی پرۆژەی (تیشك)

زنجیره	ناوی کتێب	نووسه ر
1	بەئیسلامکردنی کورد، ماستەرنامە یان هەڵەنامە ؟	ن: فازل قەرەداغی
2	نەزانیی و بێشەرمیی، بەشێك لە چەواشەکارییەکانی مەریوان هەڵەبجەیی لە کتێبی (سێکس و شەرع و ژن)دا	ن: عومەر کەمال دەروێش
3	ئاشتینامە، وەڵامێك بۆ (خوێننامە)ی زەردەشتی	ن: ئامینە صدیق
4	فەتواکەی مەلای خەتێ، ئەفسانەی مێژوونووسێك	ن: حەسەن مە حمود حەمەکەریم
5	صەلاحەددینی ئەییوبی، گەورەتر لە رەخنەگرانی، گفتوگۆ لەگەڵ پرۆفیسۆر دکتۆر موحسین موحەممەد حسێن	ئا: ئارام عەلی سەعید
6	بەرەو بەختیاری ئافرەت "بەرگی یەکەم"	جەمال حەبیبوڵلا "بێدار"
7	ئازادیی رادەربڕین لە رۆژئاوا، لە سەلمان روشدییەوە بۆ رۆجیە گارودی	ن: د. شەریف عەبدولعەزیم و: وەرزێر حەمەسەلیم
8	بەجیهانیکردن، دیدێکی ئیسلامیی	ن: د. موحسین عەبدولحەمید و: حەمەکەریم عەبدوڵلا
9	کوردستان لەبەردەم فتوحاتی ئیسلامیدا	ن: حەسەن مە حمود حەمەکەریم
10	بەرەو بەختیاری ئافرەت "بەرگی دووەم"	ن: جەمال حەبیبوڵلا "بێدار"
11	مێژووی دێرینی کوردستا ن "بەرگی دووەم"	ن: فازل قەرەداغی
12	سەدەیەك تەمەنی نوورین، مامۆستا عەبدولکەریمی مودەڕیس بە پێنووسی خۆی بناسە	ئا: عەبدولدائیم مەعروف هەورامانی
13	دەوڵەتی خیلافەت، بوژاندنەوەی کۆمەڵگەو گەشەسەندنی شارستانییە ت	ن: ئیکرام کەریم
14	لە سەرگوزشتەکانی ژیان، ئەدەبی گاڵتەوگەپ، رووداوی مێژوویی، بیرەوەریی	ن: شێخ موحەممەد خاڵ

15	پرۆژەی دەستووری هەرێمی کوردستان رامان و سەرنجو پێشنیار	ئا: پرۆژەی تیشك
16	بیستو سێ ساڵ سەروەریی	ن: ئەحمەد حاجی ڕەشید دکتۆر صەباح بەرزنجی پێشەکی بۆ نووسیوە
17	قورئان وەحی ئاسمانە، نەك ڕەنگدانەوەی سەردەمی خۆی	ن: بەکر حەمەصدیق
18	ئیسلامو سیاسەت، لێکۆڵینەوەیەك لەمەڕ پەیوەندی نێوان ئیسلامو سیاسەت	ن: ئارام قادر
19	سوپای ئەییوبیان لە سەرودەمی سەلاحەددیندا پێکهاتنی، ڕێکخستنی، چەکەکانی، هێزی دەریاییو شەڕو جەنگە گرنگەکانی	ن: پرۆفیسۆر دکتۆر موحسین موحەممەد حسێن و: عوسمان عەلی قادر
20	پوختەیەك دەربارەی ڕۆژوو	ن: عەبدوڕڕەحمان نەجمەدین